

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Neúspěšný žák – pohled žáků a učitelů

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Ivana Poledňová, CSc.

Vypracovala:
Katrin Svobodová

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci na téma „Neúspěšný žák – pohled žáků a učitelů“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že veškeré podklady, ze kterých jsem čerpala, jsou uvedeny v seznamu literatury.

Brno 20. 04. 2009

.....
Katrín Svobodová

Poděkování

Děkuji tímto paní PhDr. Ivaně Poledňové, CSc., za odborné vedení bakalářské práce, cenné rady a připomínky, stejně tak za čas, který mi věnovala.

Také bych chtěla poděkovat členům své rodiny za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli při zpracování mé bakalářské práce, které si nesmírně vážím.

.....

Katrin Svobodová

OBSAH

Úvod	2
1. Teoretická část	3
1.1 Pojmy	3
1.2 Pojetí školního neúspěchu	6
1.2.1 Neúspěšný žák pohledem žáků	9
1.2.2 Neúspěšný žák pohledem učitelů	10
1.3 Determinanty školní neúspěšnosti	11
1.3.1 Příčiny školní neúspěšnosti	11
1.3.2 Vzájemná interakce jednotlivých činitelů	18
1.4 Důsledky školní neúspěšnosti	24
1.5 Řešení školního neúspěchu	26
1.6 Závěr teoretické části	29
2. Praktická část	30
2.1 Pojetí neúspěchu očima žáků	31
2.1.1. Rozbor odpovědí na jednotlivé otázky	32
2.1.2. Rozbor vybraných dotazníků	42
2.2 Rozhovor s učitelem	44
2.3 Dílčí závěr – porovnání obou částí výzkumu	48
3. Diskuze	51
Závěr	53
Resumé	54
Anotace	55
Seznam literatury	56
Seznam příloh	57

ÚVOD

Snad všichni rodiče touží potom, aby byly jejich děti v životě úspěšné. Není pochyb o tom, že to samé si přejí i učitelé pro své žáky. Jedním dechem však dodávají, že není možné, aby byli všichni úspěšní. Každý má jiné předpoklady. Každého ovlivňují a na každého působí jiné vnější faktory. Psychologie se tímto zabývala už dávno. Nashromáždila řadu empirických údajů a podkladů, které jasně ukazují, že úspěšní a neúspěšní žáci se od sebe sice liší v charakteristikách zděděných, zároveň však i v takových vlastnostech, které mohou ovlivnit rodiče, učitelé, ale i děti samy. Takže i ten, který nemá předpoklady pro to být úspěšný, může svou pílí a pracovitostí leccého dosáhnout. Neúspěšný žák je pojem, který se prolíná celou historií. Každý se s někým takovým setkal, každý byl někdy jako žák neúspěšný. Nebo snad ne?

Cílem této práce je objasnit, kdo je považován za neúspěšného žáka, jak ho vidí jeho spolužáci, rodiče, učitelé a okolí. Nezajímají mě pouze poznatky mých předchůdců, které jsou obsaženy v teoretické části. Zaměřím se mimo jiné na postoj samotných žáků. Pomocí dotazníků se pokusím zjistit, kdo je dětmi chápán jako úspěšný a kdo neúspěšný, co považují za úspěch či neúspěch, jaká známka pro ně samotné znamená neúspěch a co si myslí o neúspěšných spolužácích. Jak již název práce „Neúspěšný žák – pohled žáků a učitelů“ napovídá, nebudou na tuto problematiku dotazováni jen žáci. V rozhovoru bude rozebrána tato problematika i s jejich učitelem, jako zástupcem učitelské profese. Na závěr budou poznatky porovnány.

Neúspěšný žák se najde asi ve všech školních třídách, není to ojedinělý jev. Jak se takový žáček mezi ostatními cítí a jaké to má důsledky na jeho psychiku, bude taktéž nedílnou součástí práce. Dozvíte se o příčinách, které způsobují jeho neúspěšnost. Jelikož je problematika týkající se neúspěšného žáka velmi široká, nemohu obsáhnout vše, co se jí týká. Pokusím se alespoň nastínit možné řešení žákova neúspěchu ve škole.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1 POJMY

V první řadě je nejdůležitější vymezit, kdo je to žák. Poté bychom se měli zamyslet nad tím, co znamená slovíčko úspěch a teprve pak se můžeme zabývat opakem tohoto pojmu, neúspěchem. Co si vlastně můžeme pod pojmem úspěch představit? Co je na úspěchu tak zvláštního, že po jeho naplnění lidstvo už od pradávna touží tak silně, že pro jeho naplnění je schopno udělat vše. Proč je tak frustrující, když slovo úspěch nemůžeme v souvislosti se svou osobou použít? Čeho se lidé bojí, když mluví o opaku tohoto slova - o neúspěchu? A co teprve děti? Jak působí toto slovo na děti? Jaké mají o úspěchu představu ony samy? Teprve až budeme znát odpovědi na tyto dílčí otázky, podaří se nám snad definovat toho, kdo je považován za neúspěšného žáka.

a) Žák

- „Označení pro člověka v roli žáka, v roli vyučovaného člověka, bez ohledu na věk. Žákem může být dítě, adolescent, dospělý.
- Označení dítěte, které navštěvuje základní školu.“¹

b) Definice úspěchu

Existují různé definice slova úspěch. Podle internetové encyklopedie úspěch znamená

- „objektivní důsledek kladného (příznivého) hodnocení dosaženého cíle, jež ve společenské (sociální) odezvě překročilo míru očekávání a jež je v subjektivní rovině prožíváno jako libé uspokojení. V přeneseném smyslu takové ohodnocení určité činnosti, jež svou příznivostí předčí jakýkoliv předpoklad.“²

¹ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995, 292 s., ISBN 80-7178-029-4, str. 287
² www.cojeto.cz

- Jednodušší definicí je, že „úspěch je pozitivní výsledek snahy jednotlivce nebo skupiny o dosažení určitého cíle. Úspěch znamená úplné, nebo alespoň částečné dosažení plánovaného cíle. Opakem úspěchu je neúspěch.“³

c) Definice neúspěchu

- Jak už bylo uvedeno výše, neúspěch je opakem úspěchu. Dalo by se tedy říci, že neúspěch je negativní výsledek snahy jednotlivce nebo skupiny o dosažení určitého cíle. Neúspěch se může odrážet na sníženém sebevědomí jedince, může ovlivnit jeho budoucí vývoj. Neúspěch může být hnacím motorem, motivací k příštímu dosažení zadaného cíle, ale může být i příčinou apatie a rezignace vůči stanovenému úkolu. Podle mého názoru záleží pouze na člověku, jak se ke svému neúspěchu postaví, zdali bude jeho buď hnací silou, anebo brzdou.

Úspěšnost, případně neúspěšnost, je významným činitelem ovlivňujícím a působícím na sebehodnocení, sebereflexi a následně na utváření sebepojetí každého člověka, v našem případě žáka. Každý potřebuje pocít'ovat úspěch. Může nás napadnout hned i opak této myšlenky, proč potřebuje každý cítit úspěch, když právě neúspěch, prohra a porážka je hnací silou a motorem k vyššímu výkonu a větší snaze? Právě profesor Matějček (2000) v článku publikovaném na internetovém portálu připomíná starou známou věc, že přílišný úspěch může přece člověka zkazit, kdežto neúspěch je hořká medicína, která pomáhá a léčí. Jenomže všeho moc škodí. Někdo je svými neustálými neúspěchy už tak zdeptaný a unavený, že neví kam dál a potřebuje pomoc okolí. Stejně, ba možná daleko důležitější, je to u dětí. Zde je zřejmé, že pozitivní výchovné metody, jako je odměna a pochvala, mají přednost před těmi negativními, jako je potrestání.

d) Školní neúspěch

- „V pojetí tradiční pedagogiky a také laické veřejnosti podprůměrné až nevyhovující výsledky při školním hodnocení – vzdělávacích výsledků žáků („špatné známky“).
- Z pedagogicko-psychologického a sociopedagogického hlediska je vysvětlována školní neúspěšnost šíře, tj. jakožto selhávání dítěte či adolescenta v podmínkách školního prostředí nejen špatným prospěchem, ale také vytvářením negativních

³ www.wikipedia.org/wiki/encyklopedie.cz

psychických postojů a emočních stavů ve vztahu k vlastnímu učení, k vzdělání vůbec, k učitelům aj.

Charakteristickým symptomem školní neúspěšnosti bývá strach ze školy, který může vést až k ohrožení psychického zdraví dítěte (adolescenta). To vše bývá způsobováno jak faktory psychickými (učební obtíže některých žáků), tak sociálními (kulturní deprivace aj.). Školní neúspěšnost může ovlivňovat volbu vzdělávací dráhy jednotlivce a tím i jeho budoucí život“.⁴

e) Školní úspěch

▪ Podle pedagogického slovníku může školní úspěšnost znamenat:

„1. Zvládnutí požadavků kladených školou na jednotlivce, které se projevuje v pozitivním hodnocení žákova prospěchu.

2. Produkt kooperací učitelů a žáků vedoucí k dosažení určitých vzdělávacích cílů. Tzn., že školní úspěšnost není pouze dílem žáka, jeho schopností, píle aj., ale také dílem učitele, respektive součinnosti obou aktérů.“⁵

▪ Podle Zdeňka Heluse, je „školní úspěšnost žáka soulad vytvářený v průběhu výchovně vzdělávacích kooperací a řešící rozpory mezi požadavky školy na straně jedné a výkony, činnostmi a vývojem žákovy osobnosti na straně druhé.“⁶

V našem pojetí školní úspěšnosti se jedná především o rozpory mezi tím, co žák umí a tím, co se mu ukládá, mezi požadavky školy (představující pedagogicky uzpůsobené požadavky společnosti) a stávajícími charakteristikami žáka - výkony, činnostmi, vývojem. Právě tyto charakteristiky jsou podle Heluse základní aspekty realizace školní úspěšnosti.

▪ Zvláštní a jedinečná je však definice, která říká, že úspěch jako učební látka x čas strávený učením je již dávno překonána, spíše platí:

„úspěch = organizace + prezentace + vědomosti!“⁷

⁴ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995, 292 s., ISBN 80-7178-029-4, str. 223

⁵ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995, 292 s., ISBN 80-7178-029-4, str. 225

⁶ HELUS, Z., HRABAL, V., KULIČ, V., MAREŠ, J. *Psychologie školní úspěšnosti žáků*. Praha: SPN, 1979, str. 39-41

⁷ GROLL, CH., SEHRRBROCK, D. *Jak vyžrát na školu*. Praha: Portál, 2002, str. 11

1.2 POJETÍ ŠKOLNÍHO NEÚSPĚCHU

Zdeněk Helus (1979) říká, že školní úspěch žáka nelze v žádném případě omezit pouze na dobré známky a přizpůsobivé chování. Nesmíme zapomenout, že školní úspěšnost, která je chápána jako vysoké tempo bezchybného a spolehlivého zvládnutí náročných úkolů, je v neposlední řadě umožněna určitými předpoklady. Tyto předpoklady tkví v rodinném zázemí dítěte, ve stylu působení rodičů, v jejich vzdělání a jejich sociálním postavení. Dítě, které je podněcováno ve svém vývoji hračkami, které mu pomáhají rozvinout své schopnosti již v útlém věku, je zapojováno do komunikace s bohatou slovní zásobou. Dítě obklopené motivací a zájmem přirozeně a nenásilně rozvinout logické myšlení přichází do školy již se značnými předpoklady pro dosahování školních úspěchů. Jinými slovy je školní neúspěšnost dítěte na počátku jeho školní docházky důsledkem jeho společensko-kulturní determinace, jeho předchozího nesprávného rozvoje, které zapříčinilo prostředí.

Podobný názor mají autoři Sehrbrock a Groll (2002), kteří taktéž tvrdí, že úspěšný žák není jen premiant třídy a zaručený jedničkář. Úspěšný žák je cílevědomý, energický a veselý člověk, který ví, co chce, a dokáže toho dosáhnout. Je sebevědomý a zároveň sebekritický. Celkově vzato je úspěšný ten, který za pomoci minimálního množství dosáhne maximálního úspěchu. Jejich pojetí je poněkud volnějšího ducha v porovnání s oficiálními definicemi.

Mluvíme-li o úspěšném žákovi ve škole, bude jeho úspěch vždy spojen s prospěchem. Prospěch žáka je daný hlavně klasifikací žáka v jednotlivých předmětech. Hodnocení žáka ve škole bylo předmětem již mnoha diskuzí. Známkovat nebo hodnotit pouze ústně? Co je správné? Ve škole je žák prostřednictvím svého prospěchu zařaděn mezi „úspěšné“ nebo „neúspěšné“. Pro učitele je výkon pouze otázkou píle. Ten, kdo se hodně učí, má dobré známky. Rodiče to vidí podobně. Z jejich pohledu ale učitel nese podíl viny na tom, že je jejich dítě neúspěšné, protože je neschopný jejich potomka něco naučit.

Nicméně škola je tu od toho, aby vzdělávala nové generace. Cílem edukace je, aby žáci získali potřebné vědomosti, dovednosti a návyky, které budou v životě potřebovat. Výsledky učení, tedy vědomosti, dovednosti a návyky, je nutné průběžně zjišťovat a hodnotit. Žák musí vědět, jaké jsou jeho výkony, jestli splňují požadovaná očekávání. Učitelovo hodnocení, ať kladné nebo záporné, má působit jako motivace pro

další práci. Pomocí klasifikace učitel nastavuje zrcadlo kvality jeho vyučování. Hodnocení žáka slouží učiteli jako výchovný prostředek, kterým může žáka do značné míry nějak ovlivnit.

Při hodnocení se užívají určitá kritéria, kterými se pedagog musí řídit. Hodnocení žáků je prováděno v souladu s vyhláškou č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky.

Hodnocení má tyto funkce:

1. informativní – to je základní funkce jakéhokoli hodnocení o tom, jak se žák blíží k požadavkům učitele, školy, společnosti. Informace o prospěchu slouží jako zpětná vazba nejen pro žáky samotné, ale i pro učitele a rodiče.

2. motivační – nejzákladnější motivací je pocitování úspěchu z vykonané činnosti. Je dokázáno, že opakovaně neúspěšní žáci ztrácejí motivaci.

3. výchovná – správně nastavené hodnocení by mělo vést k formování žákovy osobnosti v oblasti jeho postojů a povahových vlastností. Hodnocením učitel podmiňuje žákovo sebevědomí a hodnotovou orientaci.

4. diferenciacní – to není nic jiného než rozdělování žáků podle jejich úspěšnosti a neúspěšnosti do pětistupňových kategorií. K žákovi by se vždy mělo přistupovat individuálně, nikoli podle toho, do jaké škatulky zapadá, protože se neustále vyvíjí.

Jaký by měl úspěšný žák vlastně být? Na to odpovídají autoři Sehrbrock a Groll (2002):

- Cílevědomý – každý úspěšný žák má svůj stanovený cíl a systematicky se ho snaží dosáhnout, souvisí to s vynaloženým volným úsilím a s motivací
- Inteligentní – velmi dobré vrozené rozumové schopnosti, které jsou nezbytným předpokladem úspěchu, zahrnují schopnost látku rychle porozumět a zapamatovat si ji
- Výkonný – být inteligentní a cílevědomý k úspěchu nestačí, nutné je podat dobrý výkon
- Komunikativní, slušný, spolehlivý, ...

Výše je napsáno, že žák má být cílevědomý a má znát své cíle, kterých chce dosáhnout. Mám za to, že stanoví-li si člověk příliš vysoké cíle, pocítuje chuť neúspěchu daleko častěji než člověk s nízkou aspirační úrovní, který se záměrně podceňuje právě proto, aby nebyl vystaven hořkosti neúspěchu.

Zdá se mi, že je to stejné i u dětí. Některé děti chtějí dostávat jedničky a dělají všechno proto, aby bylo jejich cíle dosaženo. Jiným stačí trojky, i když by je mnohdy dostávat nemusely. Mají na víc, jen se nechtějí vybičovat k lepšímu výkonu, a proto tvrdí, že jim trojka stačí, že jsou spokojeni. Moje mínění potvrzuje i Vladimír Hrabal ml. Podle Hrabala (1979) by se dali žáci rozlišit do následujících skupin podle toho, jaké cíle preferují:

a) **žáci s převažující potřebou úspěšného výkonu** – jsou orientováni na úspěšné zakončení činnosti. Mají-li možnost si vybrat, nevybírají si úlohy ani obtížné, ani příliš snadné. Příliš obtížné úkoly nevyhledávají, protože realisticky hodnotí vlastní schopnosti. Příliš snadné úlohy však pro ně nejsou až tak zajímavé. Neúspěch v nich většinou vyvolává snahu po zlepšení, úspěch působí naopak velmi motivačně. Pracují houževnatě. Požadavky na ně kladené by měly plně využívat jejich schopností a tím přispívat k jejich optimálnímu rozvoji. Někdy se u takovýchto žáků objevují zvýšené sklony k soutěživosti, které je nutné omezovat. Důležité je děti směřovat ke spolupráci s ostatními ve třídě.

b) **žáci s převažující potřebou vyhnout se neúspěchu** - jsou jedinci, kteří mají tendenci unikat před výkonem, který je následně hodnocen. Ve třídě se cítí být ohroženi, neboť jsou neustále porovnáváni s ostatními spolužáky. Na toto ohrožení, které je vždy podmíněné obavou z neúspěchu, děti reagují několika způsoby:

- tendencí uplatňovat se v případech, kdy je úspěch zaručen - takoví žáci se hlásí jediné, je-li položená otázka pro ně snadná a s jistotou na ni znají správnou odpověď, například se přihlásí do soutěže tehdy, když jsou jejich soupeři viditelně slabší než oni.

- tendencí vyhledávat takové situace, kdy se úspěch nemůže dostavit - zní to paradoxně, ale existují i žáci, kteří nechtějí být zesměšněni špatnou odpovědí na středně těžkou otázku, odpovídají proto pouze na velmi obtížné otázky, na které by odpověď neznal nikdo, špatná odpověď se v tomto případě nebere jako jejich neúspěch.

- přímým únikem ze situace - má-li žák strach ze špatného výsledku, vyhne se zkoušce krátkodobou absencí či podobně. Takové chování by rodiče rozhodně neměli podporovat, naopak. Měli by žáka do školy posílat, aby si upevňoval svou sebejistotu. Vyhýbá-li se zkouškám, aby nebyl neúspěšný, vyhýbá se i možnosti stát se úspěšným.

c) **žáci s převažující potřebou vyhnout se úspěchu** – ačkoliv se to na první pohled zdá být paradoxní, existují jedinci vyhýbající se úspěchu. K takovému chování dochází v případě, kdy by žákův úspěšný výkon mohl mít negativní vliv na jeho postavení ve třídě. Například ve třídě existuje skupinka dětí s průměrnými nebo i horšími výsledky, která hodnotí kladně ne dobré výsledky, ale mimoškolní aktivity. Nadaný žák, který by chtěl být přijat do této skupiny, nebude podávat dobré výsledky právě proto, aby se od těchto spolužáků nijak neodlišil, zapadl mezi ně.

Tématem práce je neúspěšný žák z pohledu spolužáků a učitelů. Pojdme se podívat na pojetí neúspěšného žáka právě těmito osobami, jak to líčí literatura.

1.2.1 Neúspěšný žák pohledem žáků

Při interakci v jakékoliv lidské skupině pociťuje člověk něco „nehmatatelného“, co bývá označováno jako nálada, ovzduší, atmosféra, klima apod. Stejně tak je tomu i ve školní třídě. Toto klima vnímají všichni, sami žáci i jejich učitelé. Dá se předpokládat, že všem se bude lépe pracovat v klidném a příjemném prostředí, než v napjaté a nepřátelské atmosféře. Klima třídy ovlivňují především vzájemné vztahy mezi žáky, soudržnost třídy nebo naopak soutěživost ve třídě. Tyto faktory mohou značně ovlivňovat to, jak bude pojmán úspěšný nebo naopak neúspěšný spolužák. Neúspěšný žák bude přijat spíše mezi přátelské spolužáky, kdežto ve třídě, kde bude panovat negativní atmosféra, může být takový žák ze svého neúspěchu ještě více frustrovaný než by byl za normálních okolností.

Postavení úspěšného a neúspěšného žáka ve třídě ovlivňuje i jeho pohlaví. Jiné názory na úspěch budou mít dívky a jinak budou hodnotit úspěšnějšího spolužáka chlapci. Dívky a chlapci se od sebe liší jednotlivými schopnostmi a předpoklady k učení. V něčem vynikají dívky, jinde mají převahu naopak chlapci. Byla prováděna celá řada výzkumů, která se pokoušela objasnit, v čem jsou lepší chlapci a v čem dívky. Výzkumy se snažily objasnit i příčiny těchto rozdílů. Z provedených výzkumů lze zobecnit, že dívky prokazují vyšší úspěšnost ve verbálních a jazykových schopnostech,

kdežto u chlapců jsou rozvinutější v matematické a vizuálně prostorové schopnosti. Jan Průcha (2002) také uvádí rozdílnost v sebehodnocení žáků. Tvrdí, že chlapci častěji nadhodnocují své výkony ve škole a to i přes to, že mají horší studijní výsledky nežli dívky. Dívky jsou v hodnocení svých výkonů kritičtější. Přitom všichni vyjadřují přibližně stejnou touhu po úspěchu. Jestlipak to není pouze nějaká obranná reakce před strachem z neúspěchu!

1.2.2 Neúspěšný žák pohledem učitelů

Nesmíme zapomenout na to, jak pohlíží na školní úspěšnost a neúspěšnost svých žáků samotní učitelé a zda žákovy neúspěchy považují i za svoji osobní prohru. Na tuto otázku nám částečně odpoví Jan Průcha:

- „U žáků s dobrým prospěchem mají učitelé tendenci spatřovat jejich úspěchy ve vnitřních, stabilních příčinách (schopnosti, píle, nadání aj.) a neúspěchy ve vnějších, náhodných příčinách (smůla, obtížnost úkolu aj.)
- U žáků se špatným prospěchem je tomu naopak: příčiny úspěchu se vidí ve vnějších, náhodných příčinách (štěstí, snadnost úkolu aj.) a příčiny neúspěchu ve vnitřních, stabilních příčinách (nedostatek schopností aj.)“⁸.

Jan Průcha říká, že každý učitel pociťuje určitou odpovědnost za úspěšnost svých žáků. Ve své knize *Moderní pedagogika* shrnuje poznatky svých předchůdců a říká, že ženy učitelky si méně než muži připisují odpovědnost za neúspěchy žáků, ale naopak si připisují vyšší podíl na úspěších svých žáků. U pojetí odpovědnosti učitelů za žákovy výkony se podepisuje i délka praxe. Čím déle učitel učí, tím větší má pocit odpovědnosti vůči úspěchům žáků a menší vůči neúspěchům. To se projevuje i podle stupně školy. Čím vyšší je stupeň školy, tím nižší učitel pociťuje odpovědnost za neúspěchy, ale i úspěchy žáků.

⁸ PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. 2. vyd. Praha: Portál, 2002, 481 s. ISBN 80-7178-631-4, str. 197-198

1.3 DETERMINANTY ŠKOLNÍ NEÚSPĚŠNOSTI

1.3.1 Příčiny školního neúspěchu

Determinací školního úspěchu a neúspěchu se zabývalo již mnoho psychologů, pedagogů, pedagogických poradců, učitelů, ale i samotných žáků a jejich rodičů. V souladu s naší definicí, že školní úspěšnost žáků je chápána tak, že je výsledkem působení výchovně vzdělávacích kooperací, jejich produktem, jsou i výsledky zkoumání mých předchůdců. Znamená to, že školní úspěch není brán jen jako dílo žáka, není výsledkem jen jeho schopností, dovedností, píle, pracovitosti, talentu a nadání, není ani dílem práce a úsilí jeho učitele, ani dílem snahy jeho rodičů, či společné snahy všech. Je produktem celé společnosti, ve které dítě žije a ve které vyrůstá. Společnost svými postoji a názory určuje, kterým směrem se má dítě vydat. Udává podmínky, v jakých dítě žije a v neposlední řadě určuje pravidla, za nichž lze dosáhnout úspěchu. Zobecněně lze tvrdit, že prospěch a neprospěch, úspěch a neúspěch všech žáků závisí na mnoha činitelích, kteří na ně působí společně.

Příčiny školního neúspěchu je možné například dělit na:

A) vnitřní a vnější

B) sociálně psychologické, biologicko-psychologické a intrapsychické příčiny

A) Příčiny vnitřní a vnější

Rozdělení příčin na vnitřní a vnější je snad nejznámější klasifikací faktorů ovlivňujících žákův úspěch a neúspěch. Toto dělení je spojeno s takovými jmény jako Rudolf Kohoutek, Jan Čáp a David Fontana. Jan Čáp a Rudolf Kohoutek toto základní rozdělení uvedli vědomě, u Davida Fontany to v literatuře, ze které jsem čerpala, není tak patrné, i když při zamyšlení, bychom dospěli ke stejnému názoru. Jan Čáp se drží rozdělení na vnitřní a vnější vlivy, které dále rozepisuje. Rudolf Kohoutek nepoužívá jen toto dělení. Školní neúspěšnost dělí taktéž na relativní (dočasná, přechodná nebo částečná neúspěšnost) a absolutní (trvalejší, celková neúspěšnost). Jeho klasifikace je popsána v části B.

Příčiny vnitřní

- Nízká inteligence jakožto biologický předpoklad podmiňující žákovu neúspěšnost, tak to vidí David Fontana a Jan Čáp. Inteligence by se dala definovat jako schopnost rozpoznávat vztahy a využívat jich při řešení problémů. Z toho je zřejmé, že se inteligence rozprostírá do všech možných sfér lidského života a do školní činnosti především. Každý člověk je jedinečný. Nemohli bychom tedy předpokládat, že budou všichni žáci na stejné inteligenční úrovni, někteří budou zvládat probíranou látku s lehkostí, jiným dá její osvojení ohromnou námahu a někteří ji nebudou zvládat vůbec. Rozdíly v IQ jsou vidět i mezi pohlavími. Inteligence se měří pomocí inteligenčních testů, kterými se zjišťuje tzv. inteligenční kvocient. Inteligenční testy by měly upozornit na pravou příčinu problémů dítěte a umožnit učiteli správně naplánovat nápravný program.

E. Mádrová (1998) říká, že rodiče rozumově opožděných dětí a dětí s nízkou inteligencí se většinou soustředí výhradně na jejich intelekt, a to ve formě školní úspěšnosti nebo neúspěšnosti. Zajímá je, jak mnoho je jejich dítě ve školní výuce opožděné, jaké to bude mít následky a případně jaké bude mít možnosti budoucího uplatnění v zaměstnání. Ale podle světově uznávaných definic se intelektová opožděnost (retardace) projevuje především v nedostatečném adaptabilním chování, tzn. v nedostatku přizpůsobivosti požadavkům, které jsou na člověka kladeny okolním světem. Je tedy vidět, že je to pojem daleko přesahující problém školního prospěchu. Je to tedy záležitost každodenního života. Z toho je patrné, jak ztížené podmínky mají děti, jejichž intelektová schopnost je nižší. Jejich vývoj je pomalejší. Objevuje se u nich pocit nejistoty, na kterou navazuje úzkost a sebepodceňování.

- Poruchy učení zařazuje mezi vnitřní příčiny neúspěchu např. David Fontana. Poruchy učení jsou ty, které se projevují obtížemi při nabývání a užívání vědomostí a dovedností. Ve školní praxi se nejčastěji setkáváme s těmito diagnózami specifických poruch učení:

- dyslexie – specifická porucha čtení
- dysgrafie – specifická porucha psaní
- dysortografie – specifická porucha pravopisu
- dyskalkulie – specifická porucha počítání
- ADD – porucha pozornosti
- ADHD – porucha pozornosti a hyperaktivity.

Pro mnohé rodiče je jednodušší omlouvat neúspěchy svého dítěte tím, že trpí nějakou specifickou vývojovou poruchou učení, neboť taková diagnóza je pro ně a jejich okolí přijatelnější, než si přiznat, že je jejich dítě jednodušší a že nedosahuje takové intelektové úrovně jako jejich vrstevníci. Tyto děti zůstávají pod průměrem, tj. přibližně na úrovni 80–90 % normální intelektové výkonnosti, neměly by to však brát jako ostudu, ony samy ani rodiče za to nemohou. (Matějček, 2001)

- Žákova motivace - Podle Heluse, Hrabala a kol. „motivaci obecně považujeme jako souhrn faktorů, které energizují a řídí průběh chování a prožívání člověka v jeho vztazích jak k okolnímu světu, tak i k sobě samému. Energizující funkce motivace spočívá v tom, že mobilizované vnitřní síly umožňují organizmu realizovat určitou činnost, řídicí funkce dává chování určitý směr“⁹. Zjednodušeně řečeno, chybí-li žákovi motivace, nepomohou ani jiné prostředky. Pokud se podaří zesílit motivaci, podstatně se zlepšuje situace při učení. (J. Čáp, 1983)

Na procesu motivování se podílí žák (vnitřní motivace), učitel, rodiče, ale i spolužáci (vnější motivace). Bylo by mylné se domnívat, že maximální mírou motivace žák dosáhne maximálního možného úspěchu (Hrabal Vladimír ml., 1979), naopak může dojít k přemotivovanosti. Jako příklad takové situace lze uvést, že je zbytečné, aby učitel motivoval k větší snaze žáka, který je již nadměrně motivován z rodiny a má zájem o daný předmět. Žák je značně nervózní a zapomíná, co by jindy věděl. V takovém případě je nejpůsobivější žáka zklidnit tím, že se na něho nespěchá a podávají se mu zprvu jednoduché otázky. Takže závěrem lze říci, že nadměrná motivace je spíše destruktivní.

- Působení psychických vlastností a procesů – Zda-li bude žák úspěšný či neúspěšný, záleží na schopnostech žáka, na jeho charakteru, na jeho odpovědnosti, vytrvalosti a dalších rysech osobnosti. Neprospěch bývá způsobován nerovnoměrným vývojem osobnosti, zpožděním vývoje, či nějakou dysfunkcí žáka. (J. Čáp, 1983)

- Žákova metoda učení – Každý žák si musí najít metodu, která mu bude vyhovovat při učení nejlépe. Velmi důležité je vědět, že je nutné si při učení odpočinout a odreagovat

⁹ HELUS, Z., HRABAL, V., KULIČ, V., MAREŠ, J. *Psychologie školní úspěšnosti žáků*. Praha: SPN, 1979, str. 64

se, jinak by klesla naše pozornost, jindy pomůže střídat učební předměty. Platí, že dobrá metoda usnadňuje učení. Hlavní úkol učitele je „naučit žáky, jak se učit“.¹⁰

- Vědomosti, dovednosti a návyky, psychické procesy a vlastnosti, které se prozatím zformulovaly v předchozím vývoji žáka – Jan Čáp (1983) říká, že osvojování si nových vědomostí a dovedností předpokládá, že žák má z dřívějšího období nějaké základní informace. Typický je příklad, kdy student po nástupu na střední školu zjistí, že nemá dostatečné základy a po určité době, než se vše doučí, se z něj stává žák neúspěšný, aniž to sám zapříčinil. Důležitou úlohu zde hraje i absence žáka. Při dlouhodobější absenci žáka ve škole vznikají tzv. mezery ve vědomostech a dovednostech. Takováto dílčí mezera může být počátkem řady žákových neúspěchů, poklesu jeho prospěchu a mnohdy i s tím spojeného zájmu o učení. Mezera ve vědomostech a dovednostech může působit jako banalita, a proto se její následky podceňují.

- Žákův aktuální stav – I kdyby byli všichni ostatní činitelé působící na žáka v maximálně příznivé pozici, nic nezmůžou, pokud nebude žák v dobrém stavu a to jak psychickém, tak fyzickém. To říká Jan Čáp a já s ním mohu souhlasit. Jako příklad činitelů, kteří velmi ovlivňují žáka během výkonu, jsou nemoci, jeho únava, úzkosti, stresy apod. Žákovu úspěšnost ovlivňují veškeré výkyvy v jeho stavu. Žák vnímá okolí a jeho atmosféru, na jeho úspěšnosti se odráží nálady a postoje. Mnohé z nich mohou být pro jeho okolí skryté, a proto výkyvy v jeho chování se mohou zdát nepochopitelné. Dobrý učitel by měl žáka vnímat po všech stránkách a v případě zjištění, že se s dítětem něco děje, zasáhnout.

- Nezájem o učivo - Každý člověk, tedy i každý žák, je jedinečný. Někoho baví matematika, jiného dějepis. Je pravidlem, že co nás zajímá, o tom máme větší povědomí a více nás to baví. S tím je spojena i vyšší úspěšnost. Kdežto činnost, která je nám nepříjemná, ke které se stavíme s odporem, nebude naplňována v takové dokonalosti, tudíž se snižuje i úspěšnost. To je názor Davida Fontany.

¹⁰ ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: SPN, 1983, 381 s. ISBN46-00-13/2, str. 155

Příčiny vnější

- Učivo – Existuje celá řada učebních předmětů a každý je rozdílný i v povaze učební látky. Někde je nutné si dané učivo osvojit nazpaměť, mechanicky či logicky, jinde žákovi postačí znát model či vzorec a ostatní podle něho jen vyvozovat, jindy záleží na talentu a nadání daného žáka. Učivo zařadil mezi vnější příčiny Jan Čáp (1983).

- Učitel, způsob výchovy a vyučovací metody – Učitel - jeho osobní vlastnosti, postoj k žákům a způsob výchovy značně ovlivňuje atmosféru ve třídě, ale i vztah jednotlivého žáka ke škole a jeho motivaci k učení. Učitel působí na celý průběh vyučování, a tak vědomě i nevědomě rozhoduje o jeho úspěchu a neúspěchu. Také vyučovací metody a způsob učitelova výkladu velmi ovlivňují to, jak si žák dané učivo osvojí. (J. Čáp, 1983)

- Vnější podmínky vytvářející „rámec“ či „pozadí“ procesu učení - Takové podmínky jako např. negativní postoj žáka či jeho okolí ke škole, rušivé elementy a špatné okolní podmínky sice na první pohled nezasahují přímo do procesu žákova učení, ale přesto ovlivňují žáka třeba tím, že ovlivňují ostatní činitele. (J. Čáp, 1983)

- Konflikty - K tomuto bodu se vyjadřuje David Fontana (1997), ale i Vladimír Hrabal ml. (1979), který říká, že motivační konflikty jsou dalším faktorem, který negativně ovlivňuje žákův školní výkon. Jedná se především o konflikty pozitivních a negativních sil v rámci žákovy motivace. Jako příklad konfliktu dvou pozitivních sil můžeme uvést, že žák má zájem o učení, ale zároveň by chtěl zaujmout kolektiv spolužáků. Poté je to konflikt dvou negativních sil, který se objevuje např. u neprospívajících žáků, kteří si musí vybrat mezi možnostmi se lépe učit, nebo být potrestáni. Konflikt mezi pozitivní a negativní silou nastává tehdy, jestliže před žákem stojí nějaký obzvlášť odpudivý úkol, ale na druhé straně za něj bude následovat sladká odměna.

- Nezájem okolí o žáka - Jestliže se dítě doma nesetká s pochvalou a odměnou za dobře vykonanou práci, časem ztratí motivaci, která ho vedla k úspěchu, to říká David Fontana, a s tím lze souhlasit.

- Nadměrná motivace z vnějšího okolí (viz výše)

B) Sociálně psychologické, biologicko-psychologické a intrapsychické příčiny

Jak již bylo zmíněno výše, Rudolf Kohoutek nerozděluje příčiny neúspěchu jen na vnitřní a vnější, ale i na změnitelné a nezměnitelné. Školní neúspěšnost dělí taktéž na relativní (tj. dočasná, přechodná nebo částečná neúspěšnost) a absolutní (tj. trvalejší, celková neúspěšnost). Absolutní školní neúspěšnost tkví například v nedostatečně rozvinutých intelektových schopnostech, kdežto relativní školní neúspěšnost v mimointelektových příčinách, které lze odstranit, jako např. snížená motivace, únava, stresová situace v blízkém okolí atd. Pokud jde o absolutní školní neúspěšnost, ta je prokazatelně diagnostikována u 3 % dětí a těm bylo doporučeno navštěvovat speciální školy, kde se cítí lépe a nejsou stresovány svým handicapem. U relativní školní neúspěšnosti je to složitější. Na žákovu neúspěšnost zde podle Rudolfa Kohoutka působí tyto faktory:

- 1. sociálně psychologické faktory**
- 2. biologicko-psychologické faktory**
- 3. intrapsychické příčiny školního neúspěchu**

Ad 1. Mezi sociálně psychologické faktory školní neúspěšnosti patří především nedostatky a závady v rodinném a školním prostředí. Na rozvoj dítěte má významný vliv právě prostředí, ve kterém vyrůstá a v němž se pohybuje. Ze strany rodičů jsou chyby především ve výchově - nedostatečné, laxní, zavrhuující, ale i rozmazlující, infantilní až příliš úzkostné, ale i autoritativní. Špatný vliv na prospěch mají především psychické a emoční deprivace, které dítě v rodině zažívá. Rudolf Kohoutek (2006) stejně tak jako David Fontana (1997) tvrdí, že je nesmírně důležitá i úroveň spolupráce rodičů s dětmi týkající se přípravy na vyučování. Není správný ani jeden extrém, a to když kladou rodiče na své potomky přehnané nároky anebo druhá možnost, že školní vzdělávání nepodporují a význam učení podceňují.

Ve škole nepříznivě působí malá aktivita žáka ve vyučování, nedostatky v interakci mezi učitelem a žáky, nedostatky v respektování vývojových hledisek, ale i vnější vlivy, jako je hluk, špatné osvětlení ve třídách, přetopená a nevětraná místnost.

Řešení sociálně psychologických příčin neúspěchů žáka ve škole vyžaduje spolupráci rodičů a učitelů, kteří by společně správně působili na osobnost vychovávaného. (Kohoutek, 2006)

Ad 2. Jak už sám název biologicko-psychologické faktory napovídá, bude se jednat o příčiny v samotném žákovi, jeho fyzickém a psychickém stavu. Ke snížení úspěšnosti vedou jak psychické deprivace a strádání, tak i nějaký handicap, špatný tělesný nebo duševní stav. Nepříznivě působí i dlouhodobá absence spojená s chronickými a trvalými chorobami, ale i akutními a přechodnými poruchami. Stejný názor zastává i Jan Čáp (viz výše).

Ad 3. Mezi intrapsychické příčiny školní neúspěšnosti lze zařadit nedostatečný rozvoj zájmu o učení, žákovu nedostatečnou motivaci, pasivitu ve škole a vůbec záporný vztah k učení. Podle R. Kohoutka (2006) je nejdůležitější postoj žáka k učebnímu procesu. Na jeho postoji je závislá motivace k učení, úroveň aspirace a také úroveň výkonu. Říká, že pro vytvoření a zpevnění kladného postoje dítěte ve školní práci je důležitá atmosféra rodiny, ale i její kulturní úroveň. Myslím si, že žákův postoj ke škole velmi ovlivňuje vztah jeho rodičů ke škole. Kromě toho na žáka působí i dílčí úspěchy, odměny a pochvaly jak ze strany rodičů, tak i ze strany učitelů. Mnohdy je příčinou jejich neúspěchu pouze intelektuální pasivita, kdy děti nejsou dostatečně motivovány, mají nízkou aspirační úroveň či nízké sebevědomí. Je velmi důležité, aby se dítě pohybovalo v klidném prostředí, které by mu dodávalo radost z práce a optimismus, neboť nátlak a přetěžování nikomu nepomůže.

1.3.2 Vzájemná interakce jednotlivých činitelů

Existuje mnoho autorů, kteří propracovávají problematiku vzájemného působení jednotlivých činitelů. Obecně se dá říci, že v pozadí školní ne/úspěšnosti žáka stojí následující determinanty, které jsou ve vzájemném vztahu:

- 1. osobnost dítěte - vrozené dispozice, vývojové obtíže, osobnostní rysy, ...**
- 2. rodina - její zázemí, výchova, osobní příklad, motivace, společenské postavení,...**
- 3. škola - učitelé, spolužáci, učivo, učební metody, ...**

Interakce dítě – rodič

Podle Davida Fontany je to oboustranná záležitost. Podle něj je chování rodičů ovlivňováno chováním dětí stejnou měrou, jakou ovlivňují rodiče své děti. Dítě správně vychovávané rodiči, kteří mu poskytují lásku, porozumění a jasné a rozumné vedení, má ty nejlepší předpoklady stát se dobrým člověkem. David Fontana tvrdí, že naopak špatný vztah mezi rodiči a dítětem, v němž jsou rodiče nadměrně chladní, mají na děti nepřiměřené nároky atd., může být příčinnou mnohých poruch v chování dítěte. U dětí takových rodičů, podle mého názoru, nejsou pěstovány základní vlastnosti potřebné do života, dítě např. ztrácí zájem o okolí, o školu, je mu jedno, zda je úspěšné či dostane špatnou známku, protože ho stejně doma rodiče nepochválí. Dítě, které žije v takovémto prostředí, je v neustálém stresu. Na řadě je pak učitel, aby si všímal změn v chování svých žáků. Učitel si také vždy nemusí uvědomovat, v jakých podmínkách dítě žije, někdy to dítě mistrovsky maskuje. Jestliže učitel dokáže tyto zátěže dobře odhadnout, sotva ho překvapí, že děti vystavené doma obtížím takového druhu, mívají často problémy s učením či chováním. Dítě, přetížené starostmi, není schopné se úspěšně účastnit školních činností. Příkladem může být výrazně se zhoršující prospěch u jinak dobrého a úspěšného žáka.

Učitelé nejsou žádní sociální pracovníci ani nemají status veřejného činitele, aby mohli do takové situace nějak zasáhnout (nemluvíme v tuto chvíli o týrání či zneužívání, kde je zásah ze strany učitele a školy nutný). Měli by však rozumět velkému vlivu rodiny a jejího prostředí na chování dítěte ve škole a na jeho úspěšnost. Důležité je, aby učitel chápal potřeby dětí, a tak jim pomáhal vyrovnávat se s problémy doma. Pozdní příchody, neomluvené absence, neoblíbenost u ostatních dětí, náhlé výbuchy

nezvládnutého hněvu, to vše může být zapříčiněno neutěšenou situací doma. Učitel by měl být na takové žákovy stavy připravený, neměl by je sice omlouvat, ale chápat je. Podle mě je nezbytné o všech problémech mluvit a snažit se je řešit ze všech stran.

Měl by vzniknout trojúhelník mezi učitelem, školou a dítětem. Klíčovou zásadou je, že škola by v dítěti, které se doma ocitá v nepříznivých podmínkách, neměla vyvolávat další stres, neboť je tu i od toho, aby pomáhala. Je potřeba, aby se rodiče aktivně zajímali o vzdělávání svého dítěte. Svým zájmem mu dávají najevo, jaký význam přisuzují jeho dobrému školnímu prospěchu. Zájem rodičů je velmi potřebný. Dobře fungující rodiče podporují své dítě ve vzdělání, podporují práci školy a ztotožňují se s jejími kritérii a hodnotami, jsou tedy se školou zajedno. Nejdůležitější je však komunikace mezi rodiči a dětmi. Důležitým pravidlem je chválit a ne kritizovat, děti by se měly podporovat. Důležité je s nimi o škole pravidelně mluvit. Komunikací se dá předcházet mnoha problémům. Na děti by se neměly klást přehnaně obtížné požadavky a rozhodně by se neměly prosazovat přísně a striktně, ale s dávkou tolerance a shovívavosti. To proto, abychom u dětí místo dobrých výsledků nedocílili spíše strachu z neúspěšného výkonu a strachu ze školy. Obavy z obojího mají negativní účinky na jejich psychiku.

Dalším významným poznatkem je zjištění, že velikost žákovy rodiny bývá nepřímou úměrnou jeho školnímu prospěchu. Bylo zjištěno (Fontana, 1997), že děti z větších rodin, bez ohledu na to, z jaké společenské vrstvy pocházejí, podávají horší výkony než jedináčci nebo děti s jedním či dvěma sourozenci. Kde bychom mohli hledat příčinu? Horší výkony dětí mohou vyplývat ze skutečnosti, že ve větších rodinách mají obvykle rodiče na jednotlivé děti méně času, nemohou jim věnovat tolik podnětů jako v rodinách s jedním či dvěma dětmi.

Interakce rodina – škola

Rodina má nezanedbatelný sociální význam ovlivňující úspěšnost výchovně-vzdělávacího procesu, učení žáků a jejich rozvoj. Říká to nejen David Fontana, z jehož díla čerpám, vnímá to tak pravděpodobně většina pedagogů. V demokratických zemích je podporován partnerský vztah mezi rodiči a školou. Jeho důležitým předpokladem je vzájemná otevřenost, informovanost a ochota komunikovat mezi rodiči a školským zařízením. Intelekt a rozumové schopnosti přímo ovlivňují školní úspěšnost. Na druhém místě stojí rodina a její přístup ke vzdělání a k okolnímu světu. Někteří rodiče své děti

vedou ke vzdělání, jiní mají k výchově přístup volnější a dochází pak ke střetům mezi školou a rodinou. Ovlivnit vzdělávání může i etnický původ. Může pak dojít i ke konfliktům mezi jednotlivými kulturami. Konflikt mezi domovem a školou nebývá tedy vyvolán samotným dítětem, ale spíše prostředím jej obklopujícím. Je důležité, aby škola tento konflikt včas rozpoznala a zmírnila jeho účinky.

Učitelé by se měli seznámit s prostředím, ze kterého děti přicházejí, aby věděli, kde mohou nastat střety zájmů. Rodiče by měli být s učitelem v kontaktu a spolupracovat se školou. Obě strany by si měly navzájem vycházet vstřícně. Škola nemá právo dětem vnucovat jiné názory, než které si přinášejí z domova. Naopak rodiče by měli učitele a školu ctít. Není vhodné, aby se před dětmi o učitelích vyjadřovali nechvalně. Děti pochytí všechno, a pak z toho vyplyne neúcta k vyučujícímu. Mohlo by se zdát, že dnes učitelé nepožívají takové úcty jako kdysi. Na vině mohou být rodiče, kteří nedávají dětem vhodný příklad. V krajní situaci stojí za názory svých dětí, aniž by se snažili dopátrat pravdy. Dnes už se učitelé nemohou plně spoléhat na rodiče a jejich výchovu.

Domov a škola by měly působit současně, jejich jednotlivé výroky by si neměly protiřečit. Jedině tak lze docílit úcty dětí k učitelům, která v posledních letech ze školních lavic mizí. V každém případě, ať už vina za neúspěch žáka stojí na straně dítěte, rodiny či učitele, vždy by měli být všichni se situací vzájemně seznámeni a společně problém řešit. Může se stát, že škola neseznámená s rodinným prostředím, může neúmyslně vyvolávat konflikty mezi domovem a školou i tam, kde dítě nemá doma či ve škole žádné zvláštní potíže.

J. Průcha, E. Walterová a J. Mareš vymezili vztahy mezi rodiči a školou, které by měly probíhat dle pedagogického slovníku v několika formách:

- „1. pravidelné informace o žácích a jejich hodnocení, podávané učitelem rodičům,
2. společné třídní schůzky učitelů s rodiči,
3. pravidelné konzultace učitelů s rodiči,
4. individuální rozhovory učitelů s rodiči za přítomnosti žáka,
5. konzultace rodičů s učitelem v případě problémů žáka,
6. vstupy rodičů do třídy spojené s pozorováním dítěte ve školním prostředí nebo s pomocí rodičů ve výuce,
7. učitelova znalost situace v rodinách.“¹¹

¹¹ PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995, 292 s., ISBN 80-7178-029-4, str. 277

Podle internetového článku profesora Jana Průchy (2000) procházel vztah mezi rodiči a školami v historii dosti kontrastním vývojem. Před několika desetiletími u nás převažovalo mínění o nutné spolupráci školy s rodinami žáků. Školští inspektoři apelovali na učitele, aby navštěvovali rodiny žáků, zejména těch „problémových“ a snažili se poznávat podmínky jejich rodinného prostředí, měli pomáhat rodičům s výchovnými potížemi dětí apod. Později se u nás od tohoto pojetí upustilo. Naopak se prosazoval i názor, že je nevhodné, aby rodiče zasahovali do práce škol. Podle tohoto přístupu by se měla škola jako instituce s kvalifikovanými a vystudovanými odborníky sama umět postarat o veškerou přípravu dětí pro další vzdělávání. Měla by být přitom schopna zvládnout vše během vyučování tak, aby ani děti, ani rodiče nebyli doma zatěžováni školními záležitostmi, což se týkalo i učení dětí doma a vypracovávání domácích úkolů. Rodiče, jako pedagogičtí laici, by neměli do práce školy příliš zasahovat a měli by přenechat vše, co souvisí se školní edukací, specializovaným profesionálům – učitelům.

Podobný názor převažuje i dnes. Inspektoři navštěvující školní zařízení neradi vidí, když děti dostávají domácí úkoly. Vzdělávání dětí by mělo probíhat pouze ve škole. Základem je, aby ani děti, ani rodiče nebyli příliš přetěžováni. Mluví se o trendu komunikace mezi rodinami a školami. Problémem však je, že u nás není v současné době úroveň komunikace a spolupráce mezi školou a rodičovskou veřejností příliš uspokojivá. Bariéra v komunikaci mezi těmito dvěma institucemi, školou a rodinou, je zaviněná zvláště nedostatkem vzájemné důvěry a respektu.

Mohlo by se tedy zdát, že tento trojúhelník už nějakou dobu nefunguje. Někteří učitelé si stěžují, že se rodiče o působení svých dětí ve škole příliš nezajímají, že nechávají učitele, aby si s nimi poradili sami. Ale tak to přece není možné! Vliv a vedení dětí rodiči má nezanedbatelný význam. Lze říci, že má význam zásadní. Rodiče jdou svým dětem příkladem, vědomě i nevědomě jim předávají informace, které ovlivňují děti v jejich dalším životě. Každá věta, kterou rodič pronese, se vrývá do jejich podvědomí. Jak může být dítě ve škole vzorné, jak si může vážit učitelů, kteří ho vyučují, když doma od rodičů neslyší o učitelích nic dobrého. Ona interakce vztahu žák – rodič – škola existuje, ale ne vždy v pozitivním smyslu.

Interakce škola – žák

Vztah mezi žákem a jeho učitelem ovlivňuje průběh i výsledky učitelova vyučování, kvalitu jejich spolupráce, sociální percepci, emocionální a motivační aspekty výuky. Samozřejmě že vztah žáka ke škole velmi ovlivňuje samotný učitel, jak o tom pojednává David Fontana. Podle Pedagogického slovníku autorů Průchy, Walterové a Mareše (1995) je tento vztah obecně dán sociálními rolemi a statusy z nich vyplývajícími a konkrétními zvláštnostmi žáka i učitele, jako je jejich věk, pohlaví, osobnostní rysy, postoj, očekávání, ale i učitelovým pojetím žáka a žakovým pojetím učitele, zvláštnostmi jejich vzájemného působení, délkou a frekvencí vzájemných setkávání, možnostmi hlouběji se vzájemně poznat, zvláštnostmi vyučovacího předmětu a učiva, apod.

Tyto tři determinanty (osobnost dítěte, rodina a škola) jsou ve vzájemném vztahu. Jan Čáp (1983) říká, že člověk nemusí vědomě pociťovat, kolik věcí najednou ovlivňuje jeho snažení. Je to věc nesmírně složitá. Nejrůznější příčiny a faktory, které působí na učení, mohou být v různých vztazích:

- „Sumace činitelů – tj. jejich vzájemná podpora (např. souhlas vzdělávacích cílů společnosti, postoje rodičů i žáka ke vzdělání).
- Rozpor – tj. konflikt činitelů (např. jeden rodič nebo žák má postoj ke vzdělání, který odporuje celkovému hodnocení vzdělání v dané společnosti).
- Lavinová reakce – změna v jednom činiteli vyvolává změny také v několika dalších činitelích, takže výsledný účinek na učení a na žákův prospěch je velký (nemoc nebo jiná okolnost vyvolá mezeru ve vědomostech a dovednostech a ta vede ke změně klasifikace žáka, ke změně postojů učitele a rodičů k žákovi, to opět ovlivňuje žákův stav a motivaci atd.).
- Kompenzační působení – např. učitel zavčas rozpoznal žakovu mezeru ve vědomostech a dovednostech nebo nepříznivé působení postoje rodičů k vzdělání či jinou nepříznivou okolnost a snaží se zmírnit její působení vhodným opatřením. Kompenzační působení může vycházet nejen od učitele, ale také od jiných osob, od kolektivu nebo od žáka samého (autoregulace).“¹²

¹² ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: SPN, 1983, 381 s. ISBN46-00-13/2, str. 157

Pro úspěšnou práci učitele nestačí jenom zjistit, jací činitelé žáka ovlivňují a kteří způsobují jeho momentální neúspěch ve škole. Nutné je, aby se orientoval v jejich vzájemných vztazích, hlavně v rozporech anebo lavinových reakcích, po zjištění rozporů hledal vhodný způsob řešení. Velmi důležité je také ujasnění si vztahu mezi intelektovými a mimointelektovými činiteli v učení. Dříve se v pedagogické a edukační praxi považoval za rozhodující intelekt. Tvrdilo se, že neprospěch závisí na nedostatku žákových schopností, že je dán jeho nižší inteligencí anebo nedostatečným předchozím vzděláním. V poslední době se stále více dře do popředí názor, že více než intelekt mají na úspěch žáka vliv jeho osobnostní rysy a motivace. Není ojedinělým případem, že žák má veškeré předpoklady k úspěchu, avšak neprospívá, protože nevyužívá naplno všech svých schopností, není dobře motivován a ještě na něj působí některé jeho negativní vlastnosti, jako nízká svědomitost, sebekontrola a vytrvalost, příliš nízké nebo naopak vysoké sebevědomí, vyšší citová labilita a míra úzkosti.

Z toho vyplývá, že není vhodné, aby učitel ukvapeně připisoval žákův neprospěch nedostatku intelektových schopností. Musí zvážit, jak byl žák ve škole úspěšný v předchozích ročnících, zda se neúspěch týká více předmětů a jak se žák projevuje v mimoškolních aktivitách, jestli i tam jeho úspěšnost klesla stejně jako ve škole. Žákovy neúspěchy však nemají pouze jednu příčinu, zpravidla to bývá výsledek kombinace několika činitelů. Často lehce zjistíme jen jednu z příčin (např. dlouhá absence ve škole nebo nepříznivé rodinné podmínky), tím by však rozbor příčin neúspěchu rozhodně neměl skončit. Měli bychom hledat další příčiny a objasňovat jejich působení na žákův stav. V historii bylo zjištěno, že se příčiny neúspěchu časem u dětí mění. Na prvním stupni základních škol je příčinou neúspěchu ve škole právě zmiňovaný nedostatek v oblasti intelektu (slabě rozvinuté myšlení, vývojové poruchy učení atd.), dále častá nemocnost a velká unavitelnost žáka, protože pro prvňáčky školní docházka znamená velkou změnu v jejich životě. Na druhém stupni se hlavní příčina neúspěchu nedá tak lehce určit, probíhá tu velká interakce mezi jednotlivými činiteli. U středoškoláků je ale neúspěch spojen převážně s nedostatečnou motivací nebo s mezerami ve vědomostech a dovednostech z předchozí školní docházky.

1.4 DŮSLEDKY ŠKOLNÍ NEÚSPĚŠNOSTI

Neexistuje neúspěšný žák. Každý umí něco jiného, rovnocenně důležitého. To by si měli uvědomit všichni žáci, kteří cítí pocity méněcennosti v porovnání s jejich úspěšnějšími spolužáky. Je to právě školní třída, malá sociální skupina, která ovlivňuje žákovo sebepojetí. Děti dokáží být zlé a dokáží dát svému spolužákovi přímo najevo svůj postoj. Není známo, že by úspěšný žák měl být oblíbenější než ostatní, může tomu být právě i naopak. Průcha, Walterová a Mareš (1995) říkají, že chování dětí ke svému spolužákovi je determinováno pohlavím, věkem, osobnostními zvláštnostmi (temperamentem, charakterem, emocemi, motivací, sebepojetím, zájmy, schopnostmi), příslušností k určité sociální či zájmové skupině, postoji a vzájemným působením. Známe případy, kdy neúspěšný a neprospívající žák dokázal své spolužáky ovlivňovat tak, že by udělali cokoli, jen aby se mu zavděčili. Velmi záleží na osobnosti hodnoceného žáka, na jeho charakterových vlastnostech. Tyto mezilidské vztahy ovlivňují žákovo učení, chování ve škole a jeho spokojenost ve školní třídě. Špatnou věcí je i „nálepkování“. Dochází k němu mezi dětmi („to je šprt“ apod.), ale i mezi učiteli, kteří by se právě tomu měli obloukem vyhýbat („jedničkář, problémový žák,...“).

V Učitelských listech je uveden příklad, že učitel zareaguje na žákův dílčí neúspěch slovy: „Zase nedostatečná, jako obvykle, to jsi celý ty.“ Tím přispívá k jeho přijetí pozice neúspěšného žáka. Opakované neúspěchy, zejména ty, při kterých je žák utvrzován častým negativním známkováním, vytvářejí u žáků v mnoha případech syndrom naučené bezmocnosti, resp. neúspěšné osobnosti. Tento syndrom tedy způsobuje žákovo okolí tím, že ukazuje a zdůrazňuje pouze jeho chyby a nedostatky, u žáka se tím navozuje pocit vlastní neschopnosti. Častým opakováním se toto vtiskne do jeho podvědomí a on sám své neúspěchy začíná brát jako samozřejmost. Proto se pak neúspěšný žák stává častěji pasivním a apatickým, anebo patří naopak mezi kázeňsky problematické žáky. Učitel musí být člověkem na správném místě, který nesmí podléhat svým náladám, sympatiím a antipatiím. Učitel musí vidět dál než jen do školních lavic, musí rozřešit příčiny neprospěchu a kázeňských prohřešků a spolu s žákem a jeho okolím s příčinami bojovat. V žádném případě nesmí zavřít oči a dělat, že si ničeho nevšiml, že se s žákem nic neděje.

Neúspěch ve škole má značný dopad na psychiku žáků. Bylo zjištěno, že problémy ve škole a nejrůznější neúspěchy ve školních lavicích způsobují, že jsou děti nešťastné. Naopak šťastí děti pocítují, když mají dobré vztahy s rodiči a přáteli. To vyplývá z průzkumu společnosti Factum Invenio, který byl proveden pro UNICEF v létě 2008 mezi českými dětmi. „Rozsáhlý průzkum Mladé hlasy (Young Voices) provedený na reprezentativním vzorku více jak 400 dětí a mládeže ve věku 9 až 17 let se věnoval tématům štěstí, neštěstí, škola, vztahy v rodině, zkušenosti s drogami a alkoholem nebo názorům na další vývoj v zemi. ... Podle výzkumu hlavní důvody dětí pro pocity štěstí jsou úspěch (47 %), kamarádi (45 %), rodina a volný čas (41 %). ... Nešťastné se cítí být hlavně z důvodu problémů ve škole, nebo když se jim nedaří (41 %), největším zdrojem starostí dětí v ČR jsou pak problémy v rodině (60 %).¹³“

¹³ www.novinky.cz / článek Děti jsou nejčastěji nešťastné, když se jim nedaří ve škole [2. 9. 2008]

1.5 ŘEŠENÍ ŠKOLNÍHO NEÚSPĚCHU

Otázka školního neúspěchu, tedy školního výkonu, prospěchu, školní zdatnosti a hlavně neprospěchu je vážným problémem, jehož řešení si vyžaduje náročnou práci s dítětem. Při řešení školních neúspěchů je podmínkou pravidelná spolupráce učitelů, rodičů a samotných žáků. Často je zapotřebí i konzultace s odbornými psychology. Jak konstatuje Rudolf Kohoutek (2006), tato konzultace je nutná zejména při diagnostice komplexních příčin školních neúspěchů a je nezbytná při navrhování dítěte na přeřazení do škol pro mládež vyžadující zvláštní péči. Především je třeba rozčlenit příčiny neprospěchu na vnitřní a vnější, na příčiny změnitelné a nezměnitelné.

U vážných nedostatků v prospěchu a výrazných neúspěchů ve škole je třeba zjistit, o jaký typ neúspěchu jde, zda se nejedná o trvalejší a celkovou tzv. absolutní školní neúspěšnost. V tom případě žák neprospívá proto, že nemá dostatečně rozvinuté intelektové schopnosti nutné k úspěšné školní docházce. Může však jít také rovněž o tzv. dočasnou či částečnou, dílčí relativní školní neúspěšnost, kdy žák propadá nebo má špatný prospěch z příčin mimointelektových (např. pro intelektuální pasivitu, pro momentální indispozici), které lze ve většině případů úspěšně odstranit. U relativní školní neúspěšnosti jsou žákovy výkony ve vyučovacích hodinách nižší než jeho rozumové (mentální) schopnosti a předpoklady. Jde o tzv. podvýkonový syndrom, jak uvádí Rudolf Kohoutek. Ten může být zapříčiněn např. krizovou, stresovou situací, únavou, neurotickou reaktivitou, dočasně sníženou motivací apod. Absolutní i relativní školní neúspěšnost je podle Rudolfa Kohoutka obrazem i důsledkem individuálních rozdílů, které se nachází nejenom v osobnosti žáků (např. v úrovni a struktuře nadání, charakteru, zájmu o učení, v emotivitě, motivaci, harmoničnosti či disharmoničnosti osobnosti), ale i v oblasti jejich výkonnosti ve škole a hlavně důsledkem jejich rodinné výchovy. Špatný prospěch a neprospěch není většinou monokauzální, ale častěji polykauzální záležitostí, to znamená, že se na něm podílí souhra příčin a podmínek, jejich vlastní vývoj a dynamika. Podmínkou pro to, aby nebyly děti ve škole neúspěšné, musí být zahájení školní docházky jako školsky způsobilá a zralá osobnost.

Pokud jde o absolutní školní neúspěšnost, bylo dokázáno, že intelektově defektních je v populaci kolem 3 % dětí. Díky dobré úrovni práce v pedagogicko-psychologických poradnách a v dětských psychiatrických ambulancích jsou intelektově defektní děti včas rozpoznány a doporučeny k přeřazení do škol pro mládež vyžadující

speciální péči. Tím se předejde psychickému traumatu mentálně handicapovaných dětí, které by na běžné základní škole trpěly nepřekonatelnými potížemi.

Mnohem složitější je problém relativní školní neúspěšnosti, zapříčiněný třemi typy příčin a těmi jsou sociálně psychologické, biologicko-psychologické a intrapsychické příčiny, jak bylo uváděno výše. Většinou jde u školní neúspěšnosti o kombinaci více podmínek a faktorů.

Řešení sociálně psychologických příčin neúspěchů ve škole vyžaduje u spolupracujících učitelů a rodičů, značnou dávku pedagogického taktu a schopnost výchovně působit na základě znalostí zvláštností osobnosti dítěte a s přihlédnutím k celkové výchovné situaci. Pedagogický takt je velmi důležitou součástí práce každého pedagoga uplatňované při individuálního přístupu k jednotlivým dětem. Správný speciální přístup je rovněž prevencí duševních traumat a pedagogiení (didaktogení), tedy poškozování duševního zdraví dětí a mládeže nesprávným působením pedagogů, podle Rudolfa Kohoutka (2003).

Při řešení biologicko-psychologických příčin je nutno zajistit příslušnou individuální péči ve škole i v rodině, apelovat na rodiče, aby vyžadovali od svých dětí pouze takové výkony, na které dítě svými schopnostmi stačí, jinak může u dětí docházet k frustraci a někdy i neurotizaci a následné poruše sebehodnocení.

Jak už bylo uvedeno podle Rudolfa Kohoutka ve výše psaném textu, mezi intrapsychické příčiny výukových difícilit řadíme např. záporný vztah žáka k učení, jeho nedostatečnou školní motivaci, jeho záporný vztah k učiteli, školní fobii, intelektuální pasivitu (např. mnoho nadaných žáků se ve škole spokojuje jen s průměrnými a nižšími výsledky, i když jejich kapacita stačí na výsledky nadprůměrné) a poruchy sebecitu (pocit méněcennosti, sníženou sebedůvěru). Nejdůležitější složkou vztahu žáka k učení a ke školní práci je jeho postoj, na kterém je závislá i míra motivace, úroveň aspirace a míra projevené volní aktivity, což ovlivňuje i úroveň výkonnosti v dané oblasti.

Pro řešení této příčiny je tedy nutné zapracovat na změně žákova postoje z negativního na kladný. Pro vytvoření a zpevnění kladného postoje dítěte ke školní práci má významný vliv kulturní úroveň rodiny, psychosociální atmosféra v rodině, úspěchy ve školní práci, školní známky, tresty, odměny, povzbuzení a uznání učitele a i jeho role ve skupině kamarádů. Mnoho žáků je ve škole neúspěšných pouze proto, že jsou intelektuálně pasivní, nejsou motivovaní pro plné využití svých mentálních možností, jak často zjišťují poradenští odborníci. (Rudolf Kohoutek, 2003)

Ve škole by se měla dodržovat základní pravidla duševní hygieny, aby se vytvořilo příznivé sociálně psychologické a pracovní klima třídy. Významným pozitivním činitelem pro zabezpečení duševního zdraví žáka a pro jeho zdravý a harmonický vývoj osobnosti, je osobnost učitele. Podmínkou je učitelova vyrovnanost a spravedlivý přístup ke všem žákům.

Učitel by měl vlastnit schopnost vžít se do problémů žáků a vytvářet psychickou pohodu ve třídě, klid, optimismus a radost z práce. Ke zlepšení prospěchu a touze po úspěchu může vést i dobře organizovaná soutěž mezi jednotlivci či jednotlivými třídami.

1.6 ZÁVĚR TEORETICKÉ ČÁSTI

Neúspěšný žák není jen ten, který má nevyhovující hodnocení ve škole a nezvládá požadavky, které po něm vyžaduje společnost. Neúspěšný žák musí být chápán v širších souvislostech. Neúspěšný žák je i ten, který za své neúspěchy nemůže. Nemá okolo sebe dostatek podnětů proto, aby se mohl kladně a obstojně rozvíjet. Každý člověk je jedinečný, každý se rodí s jinými geneticky danými vlastnostmi, každý vyrůstá v jiném prostředí, každého ovlivňují jiné okolnosti, a proto není možné, aby se všichni tito jedinci mohli vejít do škatulky „úspěšní“.

V pozadí žákovy úspěšnosti či neúspěšnosti stojí tři základní aspekty. Je to on sám, jeho rodina a škola. Tyto všechny tři složky se podílejí na jeho rozvoji. Ke správnému a rovnoměrnému vývoji může docházet jediné tehdy, když všechny tyto složky budou ve vzájemném souladu. Existuje celá řada interakcí, které pozitivně, ale i negativně ovlivňují žákův život. Nejdůležitější ze všeho je komunikace mezi danými subjekty a hledání správných řešení problémů vzniklých ve škole. Žákův neúspěch může mít celou řadu rozličných příčin. Bez patřičného poznání žáka a jeho okolí nelze předčasně diagnostikovat např. poruchu učení jako příčinu školního neúspěchu. Nikdo by se neměl s takovými závěry ukvapovat. Zjišťování faktu, že žák trpí určitou specifickou poruchou učení, by se mělo vždy ponechat na odborníkovi. Naopak je na rodině a blízkém okolí, aby žáka pozorovalo a snažilo se objasnit jiné příčiny, které by mohly způsobovat změny v jeho chování a prožívání, náhlý a dlouhodobě trvající nezájem o školu a s tím spojený i neúspěch. Žáka a jeho výkony velmi ovlivňuje motivace. Motivace může přicházet zevnitř, ale i zvenčí. Nadměrná motivace však vede i k opaku. Při náhlém zhoršení žákova prospěchu by se hned neměly hledat chyby v nízké úrovni inteligence, mělo by se zvážit jeho dosavadní působení a jeho předchozí výkony, porovnávat je, zvažovat změny, které se odehrály v okolí žáka a to vše vzít v úvahu. Objasněním příčin žákova neúspěchu se učiní první krok k jejich odstraňování.

Nadměrným a dlouhotrvajícím neúspěchem by mohlo dojít k porušení žákova sebevědomí a správného psychického vývoje. Každý přece potřebuje úspěch. Proto je důležité chválit za dílčí úspěchy. Každý by měl vědět, v čem se cítí být úspěšný a takové činnosti vyhledávat. Zároveň by se však neměl snažit vyhýbat činnostem, ve kterých se mu nedaří a měl by jejich zdolávání brát jako výzvu.

2. PRAKTICKÁ ČÁST

Co je pro děti úspěch? Co si představují pod slovem neúspěch? Proč chce být každý člověk úspěšný? Proč se stává, že chtít být úspěšný nestačí? Co člověk musí udělat, aby patřil mezi úspěšné? Kdo je vlastně úspěšný člověk a kdo úspěšný žák očima dětí? Proč je někdo úspěšnější než druhý, co je toho příčinou? Jaké další otázky si asi mohou děti klást? Pomocí dotazníku bych se ráda dozvěděla pojetí úspěchu a neúspěchu očima dětí. Chtěla bych alespoň částečně objasnit některé z výše uvedených otázek. Snad se mi otázkami typu: co je pro děti úspěch a neúspěch, kdy se považují za úspěšné či naopak za neúspěšné, co je motivuje a podobně, podaří nahlédnout do dětského myšlení a cítění. Na 12 otázek týkajících se tématu úspěch a neúspěch odpovídalo celkem 29 dětí. Byli to žáci čtvrté, páté a šesté třídy jedné malé základní školy, z čehož bylo 19 chlapců a 10 dívek. Dotazník byl anonymní, takže nelze porovnat výsledky jednotlivých testů s jejich autory a jejich studijními výsledky.

V první podkapitole se budu zabývat rozbořem dotazníků a analýze přijatých odpovědí. Každou z 12 otázek analyzuji zvlášť a nakonec se pozastavím nad vybranými dotazníky, které jsou něčím zvláštní. Pokusím se objasnit názory a postoje dětí k tomuto tématu a to nejen na to, co ony samy cítí, když jsou neúspěšné, ale také co je motivuje. Dětskýma očima pohlédneme na to, jak si myslí, že je vidí jejich rodiče, učitelé a spolužáci, zdali si myslí, že patří mezi úspěšnější a oblíbenější jedince či naopak, že jsou ze společnosti vypuzováni závistivými, méně úspěšnými jedinci.

Jelikož nese moje studie název „Neúspěšný žák – pohled žáků a učitelů“, podíváme se na tuto problematiku i z pohledu učitelů. Zástupcem dospělé generace bude jeden z učitelů tamní základní školy, kterého jsem poprosila, aby se k této problematice vyjádřil. Rozhovor s učitelem tvoří druhou nedílnou součást výzkumu.

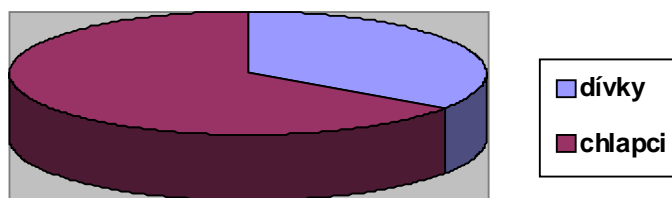
Nakonec se pokusím ve 3. části odhalit rozdíly v chápání úspěchu a neúspěchu a rozdíly v pojetí neúspěšného žáka dětmi a dospělými, konkrétně tedy žáky a jejich učitelem.

2.1 POJETÍ NEÚSPĚCHU OČIMA ŽÁKŮ

Charakteristika výzkumného vzorku:

Výzkum byl realizován na základní škole, kterou navštěvuje okolo 200 dětí. Byl realizován prostřednictvím jednoho z učitelů, který byl s problematikou maximálně seznámen. S tímto učitelem byl prováděn rozhovor na toto téma, mohl proto dětem pomoci při případných dotazech. Dotazníky byly rozdány ve 4., 5. a 6. třídě. Odpovídalo celkem 29 žáků, z nichž bylo 6 dívek a 23 chlapci ze 4. třídy, 3 dívky a 6 chlapců z 5. třídy a 1 dívka a 11 chlapců ze 6. třídy. Výzkum byl anonymní.

Graf č. 1 Rozložení počtu dívek a chlapců

Otázky v dotazníku:

Dotazované děti odpovídaly na 12 otázek, z nichž 7 se týkalo přímo tématu úspěch a neúspěch. Tyto otázky měly objasnit, jak děti vidí samy sebe ve spojitosti s úspěchem. Prostřednictvím dalších pěti otázek můžeme poznat, co si děti myslí o pohledu spolužáků, rodičů a učitelů na ně, když jsou ony samy úspěšné či neúspěšné. (viz příloha č. 1)

1. Co je podle tebe úspěch?
2. Proč chceš být úspěšný/á?
3. Považuješ se za úspěšného?
4. Co si myslíš, že za úspěchem stojí?
5. Zaškrtni známku, která je pro tebe úspěch....
6. Jak se cítíš, když se ti něco nepovede?
7. Co si myslíš, že je příčinou neúspěchu?
8. Co dělají rodiče, když si ve škole dostal/a špatnou známku?
9. Učí se s tebou doma rodiče?
10. Myslíš si, že úspěšný žák bývá u kolektivu oblíbený?
11. Myslíš, že mají učitelé raději úspěšnější žáky než ty ostatní?
12. Myslíš si, že dobrý učitel dokáže motivovat neúspěšné žáky k lepšímu výkonu?

2.1.1 Rozbor odpovědí na jednotlivé otázky

1. otázka „CO JE PRO TEBE ÚSPĚCH?“

Tato otázka měla objasnit to, co si děti představují pod tímto, tolik v dnešním světě omílaném, slově. Samozřejmě se všechno vztahovalo přímo k nim, k dětem. Doufala jsem proto, že sem nenapíše to, co slychávají od dospělých, že úspěšný je ten, kdo má moc a peníze. Snažila jsem se je proto navést na cestu vlastního sebepoznání pomocí nabídnutých odpovědí.

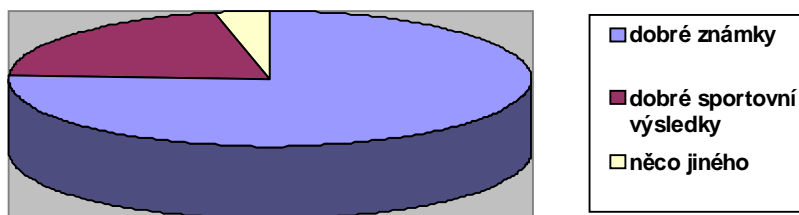
Na tuto otázku byly nabídnuty 3 možnosti:

- a) dobré známky
- b) dobré sportovní výsledky
- c) něco jiného: ...

Když jsem tento dotazník tvořila, předpokládala jsem, že většina dětí odpoví a): je pro ně úspěch dostat dobrou známku. Pro děti ve škole méně nadané jsem nabízela odpověď b): dobré sportovní výsledky. Jako třetí možnost pro děti, které vidí dál než za školní lavice, jsem ponechala volný prostor, kde se mohly vyjádřit.

Jeden jediný žák, chlapec chodící do 6. třídy, dopsal, že úspěch pro něho znamená život a zdraví. Tato odpověď tvoří 3,5 % z odpovědí. 5 chlapců a 1 dívka, čili 20,5 % z dotazovaných zvolilo možnost b). Odpověď dívky mě překvapila, protože jsem čekala, že tuto možnost si vyberou pouze chlapci. Zbýlých 76 % dětí odpovědělo, že jsou pro ně úspěchem dobré známky.

Graf č. 2 Co je pro tebe úspěch?

2. otázka „, PROČ CHCEŠ BÝT ÚSPĚŠNÝ/Á?“

- a) mám ze sebe dobrý pocit
- b) za dobré výsledky následuje odměna, mám něco slíbeného
- c) abych udělal/a radost učiteli

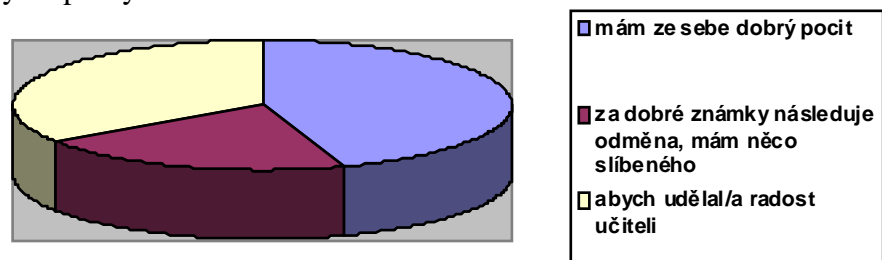
Díky odpovědím na tuto otázku jsem se chtěla dozvědět více o motivaci dětí, která je vede ke snaze něčeho dosáhnout. Motivace může být vnitřní a vnější. Odpověď a) mám ze sebe dobrý pocit - patří mezi typy motivace vnitřní, odpověď b) a c) jsou motivacemi vnějšími. Předpokládala jsem, že se nejčastěji vyskytne odpověď a) nebo b). Odpověď c) jsem nabízela na doplnění a jako možnost pro zvláštní typy dětí, které se například v učiteli vzhledly anebo nemají nikoho jiného, kvůli komu by se učily. Právě proto mě překvapily jejich odpovědi.

13 z dotázaných 29 dětí, čili 45 % odpovědělo, že chtějí být úspěšné kvůli sobě samým, že ze sebe mají dobrý pocit. 6 dětí, tj. 20,5 % má za úspěchy něco slíbeného a zbylých 34,5 % chce udělat radost učiteli. Tento výsledek je však nejen překvapující, ale i zavádějící. Vysoký počet odpovědí c) by se dal racionálně vysvětlit tím, že od září letošního roku na této škole vyučuje nový učitel. Je to mladý muž, a jelikož bývá zvykem, že v učitelském sboru převažují ženy, neměly děti mnoho příležitostí se s takovýmto jiným mužským přístupem setkat.

Některé děti k němu nejspíš vzhlíží s obdivem a není proto divu, že celých 34 % odpovídalo právě tak, že chtějí udělat radost učiteli, který jim tento dotazník i rozdával, a tudíž si někteří žáci mohli myslet, že i on bude odpovědi číst. Možná mu chtěli touto cestou dát najevo svoji náklonnost. Z toho lze odvodit, jak mocně může učitel na své žáky působit.

Jeden hoch ze 4. třídy sám dopsal, že chce udělat radost učiteli a rodičům! Z toho vyplývá jeho zdravý vztah s rodiči a jejich zájem o něj a jeho výsledky.

Graf č. 3 Proč chceš být úspěšný/á?

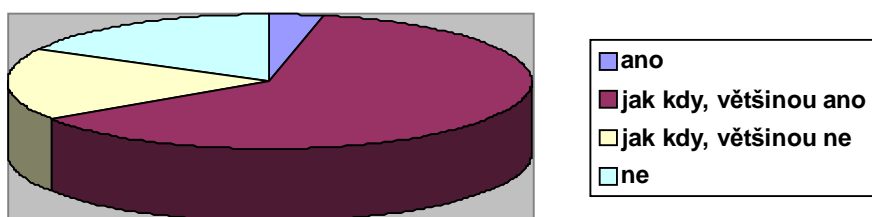
3. otázka „POVAŽUJEŠ SE ZA ÚSPĚŠNÉHO?“

- a) ano
- b) jak kdy, většinou ano
- c) jak kdy, většinou ne
- d) ne

Odpověď na tuto otázku je vysoce subjektivní a značně individuální. Každé dítě má jinou míru aspirační úrovně. Každé dítě má jiné sebehodnocení a následné sebezpojetí, někdo se hodnotí přehnaně kriticky, jiný je vůči sobě dosti benevolentní. Důležitým ukazatel pro ně samotné je možnost porovnání se s ostatními.

Pouze 1 dívka odpověděla striktně a). Tato odpověď zazněla proto jen ve 4 %. Zůstává otázkou, jak má ona dívka vysoké sebevědomí. 5 dětí, čili 17 %, odpovědělo c), stejně tak 5 (17 %) žáků odpovědělo d). Každé dítě potřebuje pocítovat úspěch a s ním spojenou radost z vykonávané práce. Děti, které se nepovažují za úspěšné, se nejspíše srovnávají s úspěšnějšími vrstevníky a spolužáky. Trpí snad tyto děti nízkým sebevědomím anebo jim snad něco schází? 62 %, 18 dětí z 29, se většinou cítí být úspěšnými a to je dobré znamení.

Graf č. 4 Považuješ se za úspěšného?

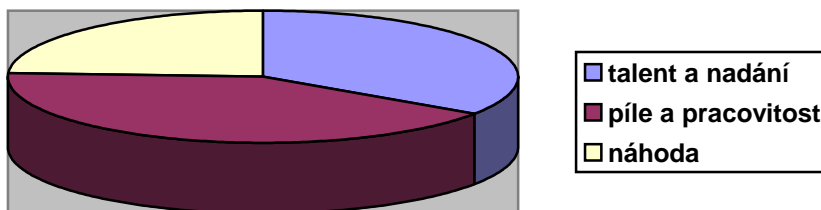

4. otázka „ CO SI MYSLÍŠ, ŽE ZA ÚSPĚCHEM STOJÍ?“

- a) talent a nadání
- b) píle a pracovitost
- c) náhoda

Některé děti se narodí obdařené talentem a nadáním k určité činnosti. Takovým pak vykonávání té činnosti nedělá žádnou obtíž, ať je to zpěv, tanec, sport a v neposlední řadě i schopnost učení se novým věcem. Tyto děti s talentem a nadáním se učí snadno a rychle, některým dokonce může stačit pouze přítomnost ve vyučovacích hodinách. Jiným tento talent chybí a dohání proto úspěch pílí a pracovitostí, dokáží být úspěšné, ale dosažení úspěchu jim zabere dost času a energie. Důležité je však rozhodnutí, že toho chce dosáhnout a pak případná realizace tohoto rozhodnutí, protože nestačí pouze chtít a mluvit o tom, je nutné pro úspěch něco udělat. Odpověď c) jsem čekala pouze v případě, že někdo zadal jako úspěch v 1. otázce: dobré sportovní výsledky. V tom případě se na úspěchu může podílet i náhoda. Celých 24 % dětí odpovědělo právě takto. 41 % žáků odpovědělo, že za úspěchem stojí píle a pracovitost, a 35 % tvrdí, že stačí talent a nadání.

Graf č. 5 Co si myslíš, že za úspěchem stojí?

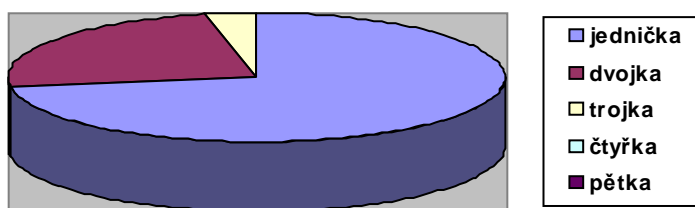
5. otázka „ZAŠKRTNI ZNÁMKU, KTEROU POVAŽUJEŠ ZA ÚSPĚCH“

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Někdo považuje za úspěch pouze jedničku a při obdržení dvojky se mu pod tíhou neúspěchu hroustí celý svět. Co by ale jiný, méně úspěšný žák, dal právě za tu dvojku? Odpovědi na tuto otázku byly tedy velmi individuální.

72,5 % odpovědělo, že je pro ně úspěch jednička, což je pochopitelné i z toho důvodu, že je to známka úspěchu. Čtyřka a pětka, jako symboly neúspěchu, zde sloužily spíše k ověření pravdivosti odpovědí. Tuto možnost nevyužil nikdo. 24 % z dotázaných označilo dvojku a pouhý jeden, čili 3,5 %, trojku. Zde je vidět, že tento žák nic nepředstírá, jednoduše napsal známku, za kterou je rád.

Graf č. 6 Zámka, které je považována za úspěch

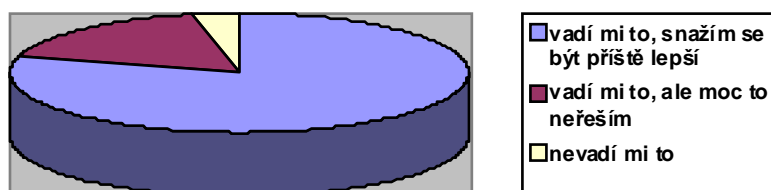

6. otázka „JAK SE CÍTIŠ, KDYŽ SE TI NĚCO NEPOVEDE?“

- vadí mi to, snažím se být příště lepší
- vadí mi to, ale moc to neřeším
- nevadí mi to

Zde jsem chtěla objasnit pocity žáků z případného neúspěchu. Pouhému jednomu dítěti, čili 3,5 % z dotázaných, neúspěch nevadí. 17 % neúspěch moc neřeší, ale nenechá je to klidnými. Celých 79,5 % chce být příště lepší, neúspěch jim tedy vadí.

Graf č. 7 Pocity při neúspěchu

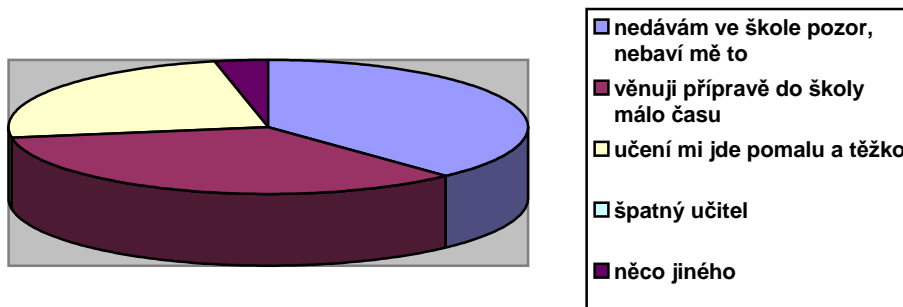

7. otázka „CO SI MYSLÍŠ, ŽE JE PŘÍČINOU NEÚSPĚCHU?“

- a) nedávám ve škole pozor, nebaví mě to
- b) věnuji přípravě do školy málo času
- c) učení mi jde pomalu a těžko
- d) špatný učitel
- e) něco jiného: ...

V této otázce se žáci měli se vyjádřit k příčinám svého neúspěchu. Snažila jsem se pojmut širokou oblast možných odpovědí a to od možnosti uznání chyby na vlastní straně až po obviňování učitele. 38 % dětí udalo, že příčinou je to, že ve škole nedávají pozor, nebo protože je to nebaví. 34,5 % se věnuje přípravě do školy méně než by měly, 24 % jde učení pomalu a těžko a jsou si toho vědomy. Jeden žák (3,5 %) dopsal, že příčinou je to, že se neučí. Žádný z nich nedává vinu svému učiteli.

Graf č. 8 Příčiny neúspěchu

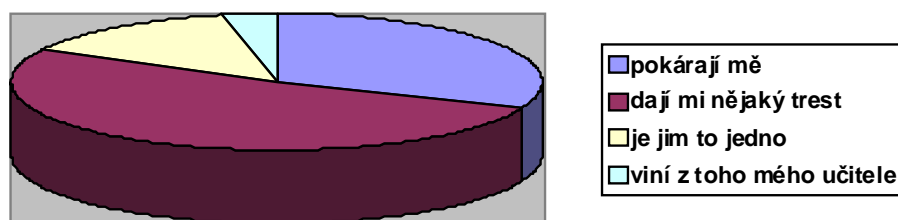

8. otázka „CO DĚLAJÍ RODIČE, KDYŽ SI VE ŠKOLE DOSTAL/A ŠPATNOU ZNÁMKU?“

- a) pokárají mě
- b) dají mi nějaký trest
- c) je jim to jedno, o mé známky se moc nezajímají
- d) viní z toho mého učitele

Chtěla jsem zjistit, jaký je pohled rodičů na neúspěch jejich dítěte. 30,5 % říká, že se na ně rodiče zlobí a pokárají je. 52 % žáků dostane nějaký trest, rodiče mu něco zakáží. 14 % rodičů je prospěch dítěte lhostejný, o známky svých dětí se spíše nezajímají. Jedno dítě (3,5 %) uvedlo, že ze špatných známek viní rodiče jeho učitele. Zajímavé však je, že tuto odpověď uvedl žák, který současně odpovídá, že se s ním rodiče doma neučí, nepomáhají mu.

Graf č. 9 Co dělají rodiče, když si ve škole dostal/a špatnou známku?

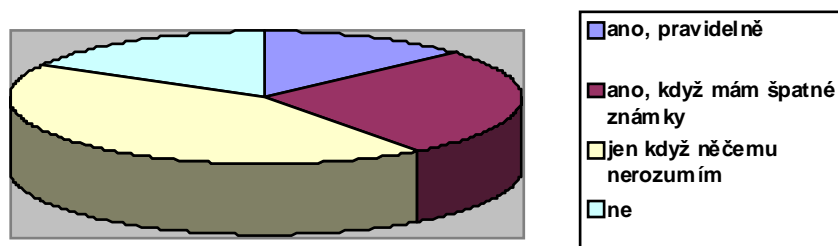
9. otázka „ UČÍ SE S TEBOU DOMA RODIČE?“

- a) ano, pravidelně
- b) ano, když mám špatné známky
- c) jen když něčemu nerozumím
- d) ne

Se 14 % žáků se rodiče učí pravidelně, 27,5 % se s nimi učí, když mají špatné známky, dalších 41,5 %, když potřebují pomoc, něčemu nerozumí.

Se 17 % se rodiče neučí vůbec. Jeden hoch zaškrtnul dvě odpovědi, které si jsou dost blízké. Rodiče se s ním učí, když něčemu nerozumí a když má špatné známky.

Graf č. 10 Učí se s tebou doma rodiče?

10. otázka zní „MYSLÍŠ SI, ŽE ÚSPĚŠNÝ ŽÁK BÝVÁ U KOLEKTIVU OBLÍBENÝ?“

- a) ano, všichni ho mají rádi
- b) ne, spolužáci mu závidí
- c) nezáleží na prospěchu, ale na jeho povaze

Pohledem dětí jsem chtěla ukázat, zda je mezi nimi nějaká rivalita, jestli žárlí na úspěšnější spolužáky a zda dokonce těmi neúspěšnými neopovrhují?

14 % odpovědělo jasně, že úspěšný žák bývá u kolektivu oblíbený. Stejně procento (14 %) z dotázaných žáků si myslí, že úspěšní spolužáci bývají neoblíbení, že jim ostatní jejich úspěch závidí a 72%, tedy většina, správně vidí, že nezáleží na úspěchu či neúspěchu, že nekamarádí s někým jen kvůli jeho dobrým známkám, ale kvůli jeho povaze.

Graf č. 11 Myslíš si, že je úspěšný žák v kolektivu oblíbený?

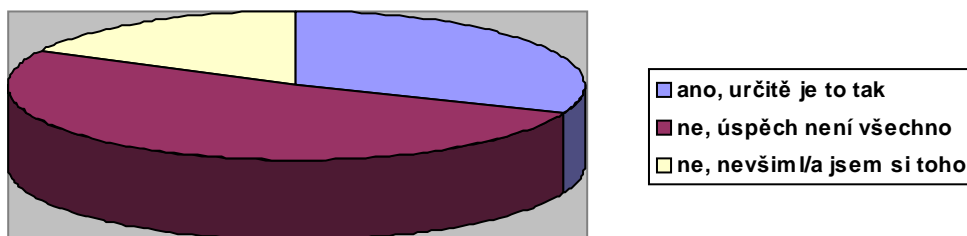
11. otázka „MYSLÍŠ SI, ŽE MAJÍ UČITELÉ RADĚJI ÚSPĚŠNĚJŠÍ ŽÁKY NEŽ TY OSTATNÍ?“

- a) ano, určitě je to tak
- b) ne, úspěch není všechno, důležité je jeho chování
- c) ne, nevšiml/a jsem si toho

Zde jsem chtěla zjistit, jak děti vidí svým pohledem vztah učitele a žáka, jak asi učitel pohlíží na ty úspěšnější žáky ve své třídě, jestli je má raději a preferuje je, či nikoli. Myslím, že děti jsou na tyto situace dosti vnímavé a dokáží je rozpoznat. Někdy však může nastat i taková situace, že žák například z pomsty obviní svého učitele ze šikanování. Takový konflikt se pak musí řešit na poli školy nejen s dětmi a učiteli, ale i s rodiči. Do interakce rodič – dítě – škola by se měli zapojovat všichni.

31 % odpovědělo striktně ano, 17 % si nevšimlo a pro 52 % žáků úspěch není všechno, je pro ně důležitější chování nežli dobrý prospěch.

Graf č. 12 Myslíš si, že mají učitelé raději úspěšnější žáky než ty ostatní?

12., poslední otázka

„MYSLÍŠ SI, ŽE DOBRÝ UČITEL DOKÁŽE MOTIVOVAT NEÚSPĚŠNÉ ŽÁKY K LEPŠÍMU VÝKONU?“

a) ano

b) ne

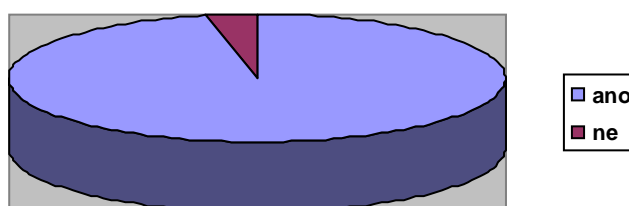
Dokáží dnešní děti rozpoznat dobrého a špatného učitele? Který je pro ně dobrý a který ten špatný? Není to snad rozděleno tak, že dobrý je ten hodný a špatný ten přísný? Nebo je dobrý ten, kdo se na svět dokáže podívat jejich očima a neklade na ně přehnané nároky? Který je asi dokáže naučit více? Který je dokáže navnadit na větší snahu se prosadit?

Za mého působení na základní škole byl pro mě špatný učitel ten, kdo byl nepřístupný, u kterého jsme si nemohli být jistí, že se jeho dobrá nálada během hodiny nezmění v hněv a rozdávání špatných známek bez zjevného důvodu.

Ten, který nadržoval určitým studentům a upřednostňoval je před ostatními, by podle mého také neměl ve školství co dělat. Naopak dobrý učitel pro mě byl ztělesněn v lidského, chápavého učitele, který se uměl zasmát i své vlastní chybě. Takový učitel, který vykládal látku poutavě, se zájmem a nadšením, jehož hodiny nebyly vleklé a nudné, ten nás dovedl vtáhnout do děje. Tento učitel nás dokázal motivovat ke snaze a k lepšímu výkonu. A jak je to dnes? Cítí to dnešní mládež stejně jako já před léty?

96,5 % žáků odpovědělo ano a pouze 3,5 %, čili jeden z dotázaných, si je vědom toho, že jeho snažení žádný učitel neovlivní. Když ho onen předmět prostě nebaví, nedokáže ho motivovat ani sebelepší učitel. Ještě se nabízí jedna možnost, proč by dobrý učitel nemohl motivovat méně úspěšné žáky k lepšímu výkonu a tím by byla nějaká žákova dysfunkce, která by způsobovala, že by se žák nedokázal i přes svou snahu zařadit mezi úspěšnější žáky. Mám na mysli specifické poruchy učení či nižší inteligenci.

Graf č. 13 Myslíš si, že dobrý učitel dokáže motivovat neúspěšné žáky k lepšímu výkonu?

2.1.2 Rozbor vybraných dotazníků

Rozbor jednotlivých otázek a odpovědí na ně nám poskytne jasný přehled o názoru dětí na dotazovanou problematiku. V některých dotaznících však byla kombinace odpovědí na otázky natolik zvláštní, že považuji za nezbytně nutné je zde vyzdvihnout. Ne všechny dotazníky jsou něčím výjimečné, rozhodla jsem se proto vybrat několik reprezentativních ukázek, ze kterých je cítit určitý extrém. Z jednotlivých odpovědí totiž nejsme schopni rozpoznat osobnost dítěte. Vezmeme-li však do ruky dotazník jako celek, odhalit alespoň částečné pohnutky žákovy myšlení, dokážeme určit jeho postoj ke světu a jeho osobní zkušenosti a nakonec se můžeme pokusit i o stručnou souhrnnou definici žákovy školního působení.

„Vzorná žákyně“

Jako příklad klasické vzorné žákyně bych mohla uvést dotazník dívky ze 4. třídy (viz příloha č. 2). Jedná se o žačku, která se považuje za úspěšnou, učí se pro dobrý pocit ze sebe sama, případný neúspěch v podobě špatných známek jí vadí a snaží se být lepší a lepší. Přesto odpověděla, že za úspěchem stojí náhoda. Jak to? Nedává to smysl. Ledaže chápala odpověď c), náhodu, jako možnost, že jim učitel písemnou práci v daný den zadá či nikoli, že ústní zkoušení pro tentokrát vynechá.

Proč zakroužkovala náhodu, když se do školy s pomocí rodičů pravidelně připravuje a nemusela by tak spoléhat na žádnou souhru okolností? Já sama bych podle ostatních odpovědí předpokládala, že náhodou by pro ni byl pouze případný neúspěch. Zřejmě je ctižádostivá a sebevědomá. Usuzuji tak z toho, že ona sama se považuje za úspěšnou. A říká, že úspěšného člověka mají všichni rádi, a to jak učitelé, tak i spolužáci.

„Střízlivý šesták“

Zvláštní, možná i výjimečný je dotazník chlapce ze 6. třídy, do kterého můžete nahlédnout v příloze č. 3.

Neobyčejný je tento dotazník hned dvěma věcmi. Jako jediný tento žák dopsal, že je pro něho úspěch skryt pod slovy život a zdraví, jako jediný se přenesl přes toto dětské

období až do uvažování dospělých. Chlapec sám se necítí být úspěšný, učení mu jde pomalu a těžko, ale cítí, že právě píle a pracovitost je to, co je nutné pro úspěch ve škole. Jemu samotnému prý není neúspěch lhostejný, i když uvažoval o možnosti, že neúspěch neřeší. Udává, že se s ním doma rodiče učí, když má špatné známky, které jistě nevidí rádi. Správně cítí, že není důležitý prospěch k tomu, aby byl člověk mezi spolužáky a učiteli oblíbený, záleží na povaze a chování.

Druhý extrém se vyskytuje v otázce 12, kde měl odpovědět na to, zda si myslí, že dobrý učitel dokáže motivovat neúspěšné žáky k lepšímu výkonu. Jako jediný odpověděl, že ne. Jako jediný si je vědom toho, že ani sebelepší učitel nedokáže změnit žáka tak, že by se z neúspěšného žáka jako mávnutím proutku najednou stal jedničkář.

„Odměna jako motivace“

Dívka z 5. třídy, která se dozajista počítá mezi úspěšné žáky, která svou pílí a pracovitostí chce dosáhnout dobrých známek i přes to, že jí jde učení pomalu a těžko, je motivována odměnou. Rozpor je v tom, že uvedla, že sami rodiče se o její známky moc nezajímají a vůbec se s ní neučí, takže otázkou zůstává, kdo za ní stojí? Je ona sama si vědoma nutnosti vzdělání nebo ji podporují jiní členové rodiny? Svými očima vidí, že úspěšní žáci jsou oblíbenější u učitelů, ale spolužáci jim úspěch a oblibu závidí.

„Za všechno může přece učitel“

Nejzajímavější je ale dotazník, který odevzdal jeden chlapec ze šesté třídy, viz příloha č. 5. Chlapec sám se vůbec necítí být úspěšný, snad právě proto, že pro něho úspěchem jsou dobré známky, kterých asi nemůže jen tak lehce dosáhnout. Jemu samotnému vlastní neúspěchy vadí, chtěl by být lepší, ale zároveň se přiznává, že věnuje přípravě do školy málo času. Výjimečnost tohoto dotazníku je právě v tom, že vypovídá, že se s ním rodiče vůbec neučí a přitom z případných neúspěchů obviňují jeho učitele. Podle mého názoru, je to poměrně častý jev mezi lidmi, kteří nehledají problém u sebe, ale u ostatních. Pravděpodobně to tak bylo i dříve a bude i nadále, jelikož trendy dnešní doby ve vzdělávání říkají, že by se děti ani jejich rodiče neměli zatěžovat doma jakoukoli činností spojenou se školou. Stává se, že rodiče nemají ani zdání o tom, jaké je jejich dítě ve škole „kvítka“. Podle mého názoru dnešní učitelé nemají dostatek prostoru pro to, aby se mohli rodičům „bránit“.

2.2 ROZHOVOR S UČITELEM

Požádala jsem o rozhovor jednoho z učitelů tamní základní školy. Učitel, který mi poskytl rozhovor, zde vyučuje zatím krátce, ale v dětech vzbuzuje pozitivní reakce. Byl to právě on, kdo dětem rozdával dotazníky. Pokládala jsem mu tedy nejprve otázky, které byly téměř shodné s těmi, které měly v dotazníku děti. Jednalo se o volný rozhovor, takže jsem mohla v průběhu rozhovoru dávat doplňující otázky upřesňující jeho odpovědi.

Rozhovor:

Kdo je podle Vás úspěšný žák?

„Vše záleží na vytyčených cílech. Úspěšný žák vytyčených cílů dosáhnout dokáže, neúspěšný nikoli. Je to zcela individuální. Někdo má za cíl dostávat samé jedničky, jiný bude spokojený s trojkou. Ale z mého pohledu, z postavení učitele, úspěch koresponduje s prospěchem. Zjednodušeně řečeno: úspěch = dobrý prospěch. Kdyby se otázka vztahovala na úspěšného člověka, odpověď by byla zcela jiná. Nemyslím si, že úspěšný člověk musel mít ve škole dobré známky, leckdy je tomu právě naopak.“

Děti měly v nabídce i dobré sportovní výsledky. Co byste mohl říci k nim?

„I sportovní výkony jsou ve škole hodnocené známkami, proto i sportovní výsledky jsou ve škole spojené s prospěchem. Každé dítě potřebuje pociťovat úspěch. Některému se daří ve škole, jinému na hřišti. Důležité je, aby si dítě našlo nějakou smysluplnou činnost, která ho bude naplňovat štěstím.“

Proč si myslíte, že chtějí být žáci úspěšní?

„Pozor! Já si v první řadě nemyslím, že všichni chtějí být úspěšní. Je zarážející, že už děti navštěvující 1. stupeň ZŠ dávají najevo svůj velký nezájem o učivo. Všechno záleží na motivaci. Dítě by vždy mělo vědět, co dělá, proč to dělá a k čemu je to dobré. Leckdy rodina nefunguje správně. Děti nejsou dostatečně motivované. Rodiče se o ně a jejich prospěch nezajímají, mají na ně málo času. Děti samy v tomhle věku ještě nemohou vědět, proč se učí.“

Co říkáte na motivaci ve škole? Dokáže podle Vás učitel motivovat neúspěšného žáka k lepším výkonům? Máte nějakou osobní zkušenost?

„Určitě.“ Z vlastní zkušenosti vím, jak jsou muži ve školství potřební. Žena učitelka musí vynaložit daleko větší úsilí na to, aby dokázala udržet pozornost svých žáků a aby sklidila stejný úspěch jako muži učitelé.“

A co říkáte na výsledek, že 10 z 29 žáků odpovědělo, že chtějí být úspěšní, aby udělali radost učiteli.

„Takový výsledek jen potvrzuje to, co jsem řekl před chvílí. Když výkon žáka neoceňují doma rodiče, chtějí se zavděčit alespoň učiteli.“

Vy sám dokážete své žáky motivovat?

„Snažím se o to, ale pořád je co zdokonalovat. Každý učitel se snaží své žáky něco naučit a každý má na to svůj systém. Žádný, ani sebelepší učitel, se nezavděčí všem, na každého platí něco jiného.“

Jeden jediný žák odpověděl, že si myslí, že dobrý učitel nedokáže motivovat neúspěšné žáky k lepšímu výkonu. Proč asi?

„Možností je více. Buď nepochopil otázku, nebo ještě takového učitele nikdy nepotkal. Také může být apatický k okolnímu světu.“

Co si myslíte, že za úspěchem stojí?

„Myslím si, že v každém člověku je geneticky zakódováno, jak bude pilný a pracovitý, zda bude mít talent či nadání pro nějakou činnost. V tom vidím podstavu mé odpovědi – za vším stojí především genetické předpoklady.

Existují však situace, kdy jsou v méně úspěšných rodinách takové motivační okolnosti, že dítě projeví velký zájem o vzdělání. Platí to ovšem i naopak, vzdělání rodiče mohou motivaci k učení zanedbat a dítě získá dojem, že úspěch na dosažených kvalitách vědomostí nezáleží.

Je známo, že vliv na dítě mají tyto tři faktory a to rovnoměrně: 1/3 genetické předpoklady, 1/3 rodina a 1/3 škola. V praxi se ale bohužel začíná projevovat snížený vliv školy.“

Myslíte si, že se děti považují za úspěšné?

„To je úplně individuální. Na dětech se hodně odráží rodinná výchova. Jestliže je kolem dítěte vytvářeno takové klima, ze kterého jasně vidí, že úspěch ve škole vůbec není

důležitý, nebude s ním ve škole lehké pořízení. On od rodičů ví, že nejdůležitější je mít peníze a umět je získat – úspěšný je pak ten, kdo je má, ať má jedničky nebo pětky. S dnešní mládeží se dá jen těžko vyjít, když není spolupráce v rodině.“

Cítíte podporu rodičů?

„Ten pověstný trojúhelník škola – žák – rodič funguje dnes už jen výjimečně. Rodiče nedokáží v dnešní době skloubit péči o děti s touhou kariérního úspěchu a myslí si, že učitelé jsou svým platem vázáni k výchově jejich dětí. Ale to se hrozně mýlí! Děti stráví s rodiči daleko víc času než ve škole, rodina je tedy hlavním ovlivňovacím prvkem v jejich životě.“

Myslíte si, že se rodiče doma s dětmi učí?

„Všude to funguje jinak, v některých rodinách je to pravidlem, jindy se rodiče o děti vůbec nezajímají.“

Jaké známky považují žáci za úspěch?

„To je opět zcela individuální, pro někoho jsou úspěchem pouze jedničky a ze dvojky se mu hroutí svět, jiný nepohrdne ani trojkou.“

Co je podle Vás příčinou neúspěchu?

„Příčinou neúspěchu je nesoustředěnost ve škole. Pravdou je, že i když se děti snažím motivovat sebevíc, dá mi hrozné úsilí, udržet jejich pozornost. Je to vysilující. Zaujmout žáky ve škole, v dnešním počítačovém světě, je velmi složité. Děti zažívají zábavu a úspěch prostřednictvím počítačových her a o ten školní až tolik nestojí. Druhá věc je, že jim ujede vlak a pak už nestíhají. Podle inspektorů by se děti doma učit vůbec neměly, všechno by měly dělat ve škole. Ale to není možné.“

Každé dítě je odlišné a samo o sobě učenlivé, ale v kolektivu spolužáků je nemožné žádat stejný výsledek pochopení a naučení se probíraného učiva. Vždy se najde někdo zaostalý a na druhé straně někdo, na koho je tempo příliš pomalé a on se nudí. Obzvláště je to viditelné ve třídách, kde je integrovaný handicapovaný žák. To se pak odrazí na celé třídě“.

Jak se děti cítí při neúspěchu?

„Někomu neúspěch vadí míň, jinému víc. Záleží na povaze a osobnosti dítěte, v nemenší míře to ovlivňuje také rodina a způsob, jakým pohlíží na vzdělání, jestli dobrou známku ocení a za špatnou pokárají, či to nijak neřeší. Stále více se stává, že

z neúspěchu svých dětí obviňují rodiče učitele. Dalo by se obecně říci, že se snižuje respekt společnosti ke školství.“

Jak je to mezi dětmi, když se mezi nimi vyskytne někdo úspěšnější anebo naopak neúspěšnější než ti ostatní? Dochází mezi nimi k nějaké diskriminaci, šikanování?

„Velmi záleží na kolektivu. Ten nejchytřejší žák může být zároveň i velmi zdařilý manipulátor a uličník, kterého třída následuje, naopak ho spolužáci do svého kolektivu vůbec nemusí přijmout. Záleží pouze na síle osobnosti.“

Máte raději úspěšnější žáky než ty ostatní? Preferujete určitou skupinu?

„Musím uznat, že mě ovlivňují určité sympatie i antipatie vůči žákům, přestože by to tak být nemělo. Navenek se snažím o neutrální postoj, ale to víte, že se uvnitř mě mnohdy odehrává boj s pocity.“

Jak je to podle Vás u jiných učitelů, nadržují někomu?

„Někteří učitelé značně preferují vzorné žáky, což je docela pochopitelné. Jedná se totiž o jakousi odměnu za usilovnou snahu něco naučit.“

2.3 DÍLČÍ ZÁVĚR - POROVNÁNÍ OBOU ČÁSTÍ VÝZKUMU

V obecném povědomí celé veřejnosti je neúspěšný žák ten, který domů nosí špatné známky. Toto vymezení je však relevantní. Jak bylo dokázáno, každý člověk může neúspěch chápat trochu jinak. V této části se pokusím porovnat pohled dětí a jejich učitele na tuto problematiku.

Úspěch a neúspěch ve škole - Pro děti i pro jejich učitele se úspěch ve škole pojí s dobrými známkami. Jak řekl pan učitel, vše se váže na stanovené cíle. Jestliže chce být žák úspěšný ve vyučování, bude považovat za úspěch dobré známky, jestliže někdo preferuje sport před školou, bude pro něj důležitější úspěch ve sportu než ve škole. Je to individuální. Neúspěšným žákem oproti tomu bude považován ten, který nedokáže dosáhnout vytyčených cílů a není za své výsledky kladně hodnocen. Celkově by se dalo z mého výzkumu podle odpovědí dětí i jejich učitele vyvodit, že neúspěšný žák je pojat jako ten, který ve škole nemá dobré studijní výsledky.

Proč chtějí být děti úspěšné? - Někdo je cílevědomější více než druhý a všichni nechtějí být úspěšnými, myslí si pan učitel. Vše záleží na motivaci, vnitřní i vnější, kterou jedinec má. Někoho motivují rodiče, jiného učitel, jiný žák je motivován tím, že daná tematika patří k jeho oblíbeným. Další jsou prospěcháři, kteří se o něco zajímají z jasného důvodu a tím je odměna. Na otázku proč chtějí být děti úspěšné, co je motivuje, žáci využili téměř rovnoměrně všechny navržené možnosti. Z toho vyplývá rozmanitost možností, které jsou hnací silou vedoucí ke snaze být úspěšný.

Co stojí za úspěchem? – Dotázaný učitel si myslí, že za úspěchem stojí především genetická výbava dítěte, jeho talent, nadání, vlastnosti, schopnosti a dovednosti a rodinné prostředí. U dětí to tak jednoznačně nevyznělo. Přibližně čtvrtina z dotázaných žáků odpověděla, že úspěch a neúspěch do značné míry ovlivní i náhoda, vedle obvyklé péle, pracovitosti, talentu a nadání.

Co je příčinou neúspěchu? - Když se děti vyjadřovaly k tomu, co je příčinou jejich neúspěchu, nestalo se, že by ze svých neúspěchů vinily někoho jiného. Všichni vidí problém v sobě, ať už to je dáno tím, že nedávají ve škole pozor, že se málo učí anebo že jim učení prostě nejde. To je chvályhodné. Otázkou však zůstává, proč je stále víc

neúspěšných jedinců, i přesto, že si své chyby uvědomují. Proč nebojují? Učitel vidí neúspěch zapříčiněný nepozorností a v nedostatečném soustředění se žáků při vyučování.

Jaké jsou pocity dětí při jejich neúspěchu? Přibližně 80 % z dotázaných dětí neúspěch vadí, přály by si být lepší, ale zbylých 20 % neúspěch neřeší, ba je jim to úplně jedno. To koresponduje i s míněním učitele, který tvrdí, že ne všichni žáci touží po úspěchu, nebo ne alespoň po úspěchu školním. Je to individuální. Vše závisí především na povaze a osobnosti žáka, na přístupu rodiny a na jejich postoji ke škole.

Postoje rodičů k neúspěšnosti svého dítěte - Z odpovědí dětí vyplynulo, že se přibližně 3/4 rodičů se o své potomstvo zajímá, dětem se věnují, sledují jejich působení ve škole a není jim prospěch jejich dětí lhostejný. Oproti tomu se zde našla 1/4 odpovědí říkající pravý opak. Tito rodiče mají asi jiné starosti, nežli se zajímat o své děti. Nevěnují se jim, jejich známky neřeší, maximálně jsou schopní z neúspěchu svého dítěte obviňovat někoho jiného. A kdo je viníkem? Samozřejmě učitel, který je nespravedlivý, ba dokonce neschopný jejich dítě dobře něčemu naučit. Je to názor rodičů, dokonce se o tom zmínil i učitel. Ten klade velký důraz na funkčnost rodiny a na to, jak velmi ovlivňuje žákův život, jeho city, chování, postoje a motivaci. Ne ve všech rodinách však tento model funguje.

Dokáže učitel motivovat své žáky k lepším výkonům? - Tam, kde v tomto ohledu selže rodina, může přejímat úlohu motivačního činitele učitel, který svým správným působením dokáže mnoho, ne však zázraky. Neprojevuje-li daný neúspěšný žák zájem, nedokáže jeho motivaci ovlivnit ani sebelepší učitel. To, že učitel dokáže své neúspěšné žáky motivovat k lepšímu výkonu, nám potvrdil dotázaný učitel. Za pravdu mu dávají i žáci (až na jedinou výjimku). Dokonce to potvrzuje i výsledek jedné z položených otázek, kdy 10 z 29 žáků napsalo, že chtějí být úspěšní, aby udělali radost učiteli.

Postoj učitelů k žákům - Učitelem by podle mě neměl být „jen tak někdo“. Učitel totiž působí na své žáky, má na ně velký vliv, motivuje je, jde jim příkladem. Mnohdy se žáci snaží jen kvůli němu. Proto by měly být na profesi pedagogů kladeny vysoké nároky. Měl by to být člověk vzdělaný, inteligentní, charismatický, altruistický, spravedlivý, asertivní ... svým způsobem i zajímavý, aby dokázal děti zaujmout.

Mezi dětmi a jejich učitelem existuje oboustranná interakce. Učitel působí na své žáky a oni zase zpětně na něj. Sám učitel se přiznal, že cítí, že někdo mu je sympatičtější než druhý, ale musí své pocity zvládat a přistupovat ke všem dětem stejně. Asi 1/3 dětí si myslí, že má učitel raději žáky úspěšnější, zbytek dětí vidí učitele jako objektivní osobu, která je spravedlivá, nenadržuje a „neškatulkuje“ děti na dobré a špatné.

Pohled spolužáků na neúspěšného žáka - Kromě rodičů a učitelů se na žákovu přístup ke škole podepisují i jeho spolužáci. Někdy je kolektiv nastaven tak, že fandí úspěchu svých členů, jindy úspěšné žáky do svého kolektivu nepustí, uráží ho, šikanují ho. Učitel prohlásil, že záleží na síle osobnosti každého jedince a na daném konkrétním třídním kolektivu. Stejně tak to ohodnotila i většina dětí. 72 % z dotázaných dětí si nevybírám kamarády podle toho, jestli jsou úspěšní anebo ne. Nezáleží na úspěchu člověka, ale na jeho povaze.

U dětí i u učitele byla použita jiná výzkumná metoda. I to mohlo mít vliv na výsledky šetření. Každá metoda, dotazník i rozhovor, s sebou nese jistá pozitiva, ale i negativa. U dotazníku použitého u dětí mohu kladně ohodnotit jeho anonymitu a menší časovou náročnost než při rozhovoru. Jako zápor dotazníku bych viděla omezené možnosti, jak v položených otázkách, ale i nabízených odpovědích. Dalším nedostatkem je nízký statistický vzorek, pouhých 29 dětí. Rozhovor s učitelem naopak umožňoval rozvíjet položené otázky a doplňovat je dalšími, které by odpověď ještě více upřesnily. Nevýhodou rozhovoru byla jeho větší časová náročnost.

3. DISKUZE

Cílem diskuze je porovnání teoretických poznatků mých předchůdců, psychologů a pedagogů s praktickými poznatky vyplývajícími z výše uvedeného výzkumu, provedeného mezi žáky a jejich učitelem. Výsledky praktického zkoumání rozhodně pevně stojí na základech dlouhodobého teoretického bádání, jenomže svět i mládež se neustále vyvíjí, mění se postoje ke škole a to jak žáků, tak i jejich rodičů. Jinak byli chápáni neúspěšní žáci před půl stoletím a jinak je tomu dnes.

Kterého žáka je tedy možné označit za úspěšného? Rozhodně bychom za úspěšného neměli považovat jen takového žáka, který dosahuje vynikajících studijních výsledků, na vyučovací hodiny je vždy perfektně připraven, je vzorný a poslušný, ale jinak nedokáže mít svůj vlastní názor a pouze reprodukuje cizí myšlenky. Jak uvádí Z. Helus (1979), takový žák směřuje k průměrnosti, přestože vypadá z pohledu na jeho chování a učení jako tzv. bezproblémový žák. Školní úspěšnost rozhodně nespočívá jen v dobrých známkách a bezchybném chování, jelikož skvělá paměť a schopnost mechanického učení pro dnešní svět nestačí. Za úspěšného by měl být brán ten, který nad problémem přemýšlí, klade si otázky a snaží se nalézt vlastní řešení. Nestačí mu pouhé mechanické zapamatování vzorců, ale snaží se mu porozumět, musí ho prozkoumat a pochopit do hloubky, aby ho mohl uplatňovat v podobných případech.

Úspěšný nemusí být ale jen chytrý a ani zvědavý žák. Za úspěšného můžeme označit i takového žáka, který je snaživý, má zájem o školu, spolupracuje se spolužáky a s učiteli, je vytrvalý. Podíváme-li se na tuto otázku z druhé strany, neúspěšný žák nemusí být tedy jen ten, který dostává špatné známky, ať už je důvod jakýkoliv. Neúspěšný je ale i ten, který se nesnaží, je apatický, nespolupracuje, neprojevuje zájem. To říká teorie. V praxi však označili žáci i jejich učitel za úspěšného takového žáka, který má dobré známky. Slovo úspěch pro žáky znamená, mít dobré výsledky při vyučování, pro někoho ve sportu. Z pohledu vyučujícího je to individuální. Z toho vyplývá, že pojetí školního úspěchu a neúspěchu je v praxi chápáno v daleko užším slova smyslu, nežli je tomu v teorii.

V teoretické části jsme si přiblížili, jaké mohou být příčiny školního neúspěchu. Ukázali jsme si, jaké vidí příčiny školního neúspěchu profesor Rudolf Kohoutek, David Fontana, Jan Průcha a Jan Čáp a další. Každý z autorů upřednostňoval jiné dělení příčin

neúspěchu. Obecně by se činitelé ovlivňující žákův úspěch dali rozdělit na vnější a vnitřní, ty, které sám člověk ovlivní, a ty, kteří se změnit nedají. V praxi to funguje asi následovně. Jestliže je žák neúspěšný, protože trpí nějakými nedostatky, dá se s tím něco dělat, pokud on sám bude chtít. Jeho snaha je totiž prvotním činitelem ovlivňujícím jeho nápravu. K jeho vnitřní motivaci se pak připojuje i pomoc rodičů a školy. Na otázku, jaké jsou možné příčiny školního neúspěchu, odpovídaly děti tak, že je to nebaví, nedávají pozor, nenaučí se, nejde jim to apod. Jejich odpovědi zahrnovaly tedy především vnitřní příčiny neúspěchu. Učitel tento problém vidí nejen v jejich nesoustředění a nepozornosti, ale také v jejich předpokladech k úspěšnému studiu.

V teorii se mluví o třech hlavních determinantách školního úspěchu a neúspěchu. Jimi jsou rodina, škola a samotný žák. Všechny tyto determinanty se podílejí na průběhu života dítěte. Nestojí samostatně, prolínají se a jsou ve vzájemné interakci. Podpora rodiny má na dítě ohromný a nezanedbatelný vliv. Postoje rodiny ke škole žáka značně ovlivňují. To vyplynulo jak z teoretických, tak i praktických poznatků. Rodina by proto měla být se školou zajedno, neměla by před dítětem popírat její význam. O tom hovořil i pan učitel, který vliv rodiny velmi zdůrazňuje. Neméně důležitým prvkem je škola, která je s žákem a rodiči ve vzájemné interakci. Škola je tu totiž od toho, aby žákům pomáhala v získávání nových vědomostí, dovedností a návyků. Horší je situace u žáků, kteří nemají o své vzdělání zájem, nejsou motivováni, nemají snahu o změnu svého života. Takovým se pomoci nedá, tvrdí učitel. Jak ovlivní rodina a škola žáka, ovšem velmi závisí na něm samotném, na jeho osobnosti, povaze a vlastnostech.

Každé dítě je jiné, všechny jsou jedinečné a individuální, s tím souhlasí teoretici, učitelé i žáci. Každé má jiné vnitřní předpoklady. I ten, kdo se rodí s předpokladem k úspěchu, neuspěje, pokud nebude chtít a naopak jiný, méně nadaný, s trpělivostí a pílí dojde dál, jak říká nejen naše přísloví, ale i učitel. Mohu tedy říci, že všechny tři determinanty, působící na žákovu úspěšnost a neúspěšnost, se v praxi potvrdily. Neúspěch zanechává nedozírné následky v psychice dětí, zvláště u těch, které chtějí něčeho dosáhnout. Teorie říká, že děti strádají, jsou frustrované svými dílčími neúspěchy, zažívají pocity méněcennosti, strachu z dalšího zklamání, strachu z trestu a pokárání, strachu z ponížení mezi vrstevníky. Není to ovšem pravidlem. Praktický výzkum i rozhovor s učitelem ukazuje, že ne všechny děti toto trápí. Některé snad ani nechtějí být úspěšné. Není tato apatie a averze vůči škole snad jen obranným mechanismem dětí k dnešnímu světu? To už by však byl námět pro další práci...

Závěr

Tato práce byla zaměřena na problematiku neúspěšného žáka. Na neúspěšného žáka jsme se mohli podívat z pohledu teorie anebo praxe, očima žáků a jejich učitele. Na začátku práce byla položena spousta otázek týkajících se úspěchu a neúspěchu. Jednou z nich byla i ta, kdo je to neúspěšný žák. Celá práce tedy směřovala k tomu, abychom na tuto otázku dostali odpověď. Odpověď jsem hledala u různých zdrojů, v literatuře, v pracích mých předchůdců, významných pedagogů a psychologů, u učitelů a v neposlední řadě i u samotných žáků. Poznatků, ke kterým jsem za dobu tvorby této práce dospěla, je celá řada. Za nejdůležitější však pokládám fakt, že všichni nemohou být úspěšní. Lidé se od sebe navzájem liší. Každého obklopuje jiné okolí, na každého působí jiné vlivy a tak i dvojčata, která zdánlivě vyrůstají ve stejných podmínkách, nejsou nikdy stejně úspěšná, protože každé ovlivňují jiné vnitřní předpoklady.

A jaké je tedy pojetí neúspěšného žáka? Z dotazníků a z rozhovoru s učitelem vyplynulo, že za neúspěšného žáka je považován ten, kdo nemá dobré studijní výsledky, pojetí neúspěchu lze ve školní praxi ztotožnit se špatným prospěchem. Teorie však není tak jednoznačná. Neúspěšného žáka nelze omezit jen na toho, kdo je hůře klasifikován. Neúspěšný žák není jen ten, který má nevyhovující hodnocení ve škole a nezvládá požadavky, které po něm vyžaduje společnost. Neúspěšný žák musí být chápán z daleko širší perspektivy. Neúspěšný žák je i ten, který za své neúspěchy nemůže, nemá okolo sebe dostatek podnětů pro to, aby se mohl kladně a obstojně rozvíjet. Neúspěšný je i ten, kdo nemá snahu se prosadit, kdo se nechce zlepšovat, komu je vlastní osud lhostejný.

Důležité je, že neúspěch neznamená konec světa. Neúspěch je jedním z významných učitelů, který nás provází napříč celým naším životem. Není proto nutné se hned z případného neúspěchu hroutit, musíme ho brát jako příležitost k poučení. Neúspěch nás učí stát nohama pevně na zemi. Neúspěch nám ukazuje, že děláme něco špatně. Dává nám příležitost zkusit to znovu, jinak. Neúspěch nás učí, že nemůžeme mít vždycky všechno. Neúspěch nám ukáže sílu našeho charakteru. Provokuje nás k tomu, abychom po prohře bojovali znovu, učí nás být vytrvalými. Učí nás, že porážka se dá přežít. Neúspěch není ostudou. Ostuda je bát se a raději se vzdát bez boje. Neměli bychom nikdy zapomenout, že neúspěch je nedílnou součástí lidského života a může potkat kdykoliv každého z nás a důležité je naučit se s ním žít a vyrovnat se s ním.

Resumé

Úkolem této práce bylo přiblížit čtenářům pojetí neúspěšného žáka pohledem žáků a učitelů. V jejím průběhu jsme se dotkli i toho, jak vidí neúspěch ve škole samotní žáci a jejich rodiče.

V první kapitole byla problematika popsána pomocí teoretických poznatků získaných z literatury. Byly definovány základní pojmy jako úspěch a neúspěch. Druhá podkapitola teoretické části je zaměřena na pojetí neúspěšného žáka. Z prací mých předchůdců se můžete dozvědět to, jak je pojímán neúspěšný žák v obecném hledisku a v neposlední řadě právě žáky a učiteli. Dále jsou rozebrány determinanty, které ovlivňují žakovu úspěšnost ve škole a příčiny, které způsobují jeho neúspěch. Nesmíme zapomenout, že to není jednoduchá situace. Příčina neúspěchu nebývá jenom jedna, většinou ho způsobuje více faktorů, které jsou ve vzájemné interakci.

Nezanedbatelnou úlohu v dětském životě hraje rodina, škola, kamarádi a i okolí. Dítě samo se také podílí z velké části na tvorbě vlastní životní úspěšnosti. Už dávno se mluví o pomyslném trojúhelníku vzájemných vztahů mezi dítětem, rodinou a školou, které vše podmiňují. Neúspěch působí na psychiku každého jedince, nejenom dítěte. Důsledky, které s sebou neúspěch přináší, můžete zhlédnout ve čtvrté části, na kterou navazuje i stručný přehled možných řešení školního neúspěchu.

Praktická část nám poskytuje možnost podívat se na úspěch a neúspěch přímo ze školních tříd. Pomocí dotazníků rozdaných dětem základní školy a rozhovoru s jejich učitelem nahlédneme na neúspěšného žáka v praxi. V rámci diskuze jsou získané praktické poznatky porovnány s teorií.

Anotace

Tato práce přibližuje čtenářům problematiku školního neúspěchu. Cílem bylo objasnit, kdo je to neúspěšný žák, jak ho popisuje teorie a jak ho pojmají samotní žáci, jejich okolí a učitelé. Není zaměřena pouze na popis problému, ukazuje i faktory, které ovlivňují úspěch či neúspěch. Práce popisuje také důsledky neúspěchu na psychiku dítěte a jeho možné řešení.

Práce je rozdělena do třech částí. V teoretické části byly nastíněny názory mých předchůdců. V druhé, praktické části, jsme se na problematiku podívali očima žáků a jejich učitele. V rámci poslední části, již byla diskuze, jsem porovnála teoretické poznatky s praxí. Práce je určena širokému spektru čtenářů. Může posloužit učitelům, rodičům a i studentům, protože se jistě všichni s neúspěchem v životě setkali.

Klíčová slova

Škola, žák, neúspěšný žák, spolužák, učitel, úspěch, školní úspěch, neúspěch, školní neúspěch

Annotation

This work should approach to readers problem of school failure. The aim was clear up who is unsuccessful pupil, what the theory write about him and how taken in pupils their environment and teachers. This work is not located only on description of school failure. It show factors that success and unsuccess influence. It write about effects unsuccess on psychic of child and his possible of solution.

The work is dividend on three parts. In theory part are opinions of my previous. In second part we watched the problem throw eyes of pupils and their teacher. In the last part is a comparison between the theory and the practice. The work is determinated for wide spectrum of readers. It can help to teachers, parents and students, because everybody meet the unsuccess in usual live.

Keywords

school, pupil, unsuccessful pupil, schoolmate, teacher, success, school success, bad success, bad success at school

Seznam použité literatury

1. Vyhláška č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky
2. ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: SPN, 1983, 381 s. ISBN 46-00-13/2.
3. ĎURIČ. L. *Úvod do pedagogické psychologie*. 1.vyd. Praha: SPN, 1979, 286 s.
4. FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. 1.vyd. Praha: Portál, 1995, 383 s. ISBN 80-7178-063-4.
5. GROLL CH., SEHRBROCK, D. *Jak vyžrát na školu*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, 102 s. ISBN 80-7178-613-6.
6. HELUS, Z., et al. *Psychologie školní úspěšnosti žáka*. 1. vyd. Praha: SPN, 1979.
7. HRABAL, V. *Pedagogickopsychologická diagnostika žáka*. Praha: SPN, 1989, 198 s. ISBN 80-04-22149-1.
8. KOHOUTEK, R. *Pedagogická psychologie*. Brno: IMS, 2006, 267 s.
9. MÁDROVÁ, E. *Zkuste být dítětem. Pohled na výchovu z perspektivy dítěte*. 1.vyd. Praha: Portál, 1998, 120 s. ISBN 80-7178-229-7
10. MATĚJČEK, Z. *Škola rodičů*. Praha: Maxdorf, 2000, 285 s. ISBN 80-85912-29-5.
11. MLČÁK, Z. *Psychologie školní třídy*. Ostrava: edice Scholaforum, 1994, 21 s.
12. PIAGET, J. *Psychologie dítěte*. Praha: SPN, 1970, 115 s. ISBN 94-0-129.
13. PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. 2.vyd. Praha: Portál, 2002, 488s. ISBN 80-7178-631-4.
14. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, 292 s. ISBN 80-7178-029-4.
15. <http://cs.wikipedia.org>.
16. www.cojeto.cz
17. <http://www.rodina.cz/clanek444.htm>
18. <http://www.rodina.cz/clanek1027.htm>
19. <http://www.rodina.cz/clanek1843.htm>
20. http://www.ped.muni.cz/wpsy/stud_materialy/koh_uv_ped_ps.htm
21. <http://www.portal.cz/scripts/details.php?id=25253>
22. <http://www.novinky.cz/zena/deti/148585-deti-jsou-nejcasteji-nestastne-kdyz-se-jim-nedari-ve-skole.html>
23. <http://ucitelske-listy.ceskaskola.cz/Ucitelskelisty/Ar.asp?ARI=103316&CAI=2168>
24. <http://www.vasedeti.cz/postoj-rodiny-ke-skole-clanek-3651>
25. <http://www.volny.cz/dyskalkulie/SPECPOR.htm>

Seznam příloh

Příloha č.1	1
Příloha č.2	3
Příloha č.3	5
Příloha č.4	7
Příloha č.5	9

D o t a z n í k p r o ž á k y z á k l a d n í c h š k o l

Téma: **Co si představuji, když se řekne úspěch / neúspěch ve škole**

Třída:
.....

Pohlaví:

Zakroužkuj 1 z odpovědí, která je pro tebe nejlepší.

13. Co je podle tebe úspěch?

- a) Dobré známky
- b) Dobré sportovní výsledky
- c) Něco jiného (napíš):

2. Proč chceš být úspěšný/á?

- a) Mám ze sebe dobrý pocit
- b) Za dobré výsledky následuje odměna, mám něco slíbeného
- c) Abych udělal radost učitelí

3. Považuješ se za úspěšného?

- a) ano
- b) jak kdy, většinou ano
- c) jak kdy, většinou ne
- d) ne

4. Co si myslíš, že za úspěchem stojí?

- a) talent a nadání
- b) píle a pracovitost
- c) náhoda

5. Zaškrtni známku, která je pro tebe úspěch.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

6. Jak se cítíš, když se ti něco nepovede?

- a) vadí mi to, snažím se být příště lepší
- b) vadí mi to, ale moc to neřeším
- c) nevadí mi to

7. Co si myslíš, že je příčinou neúspěchu?

- a) nedávám ve škole pozor, nebaví mě to
- b) věnuji přípravě do školy málo času
- c) učení mi jde pomalu a těžko
- d) špatný učitel
- e) něco jiného (napíš):

8. Co dělají rodiče, když si ve škole dostal/a špatnou známku?

- a) pokárají mě
- b) dají mi nějaký trest
- c) je jim to jedno, o mé známky se moc nezajímají
- d) viní z toho mého učitele

9. Učí se s tebou doma rodiče?

- a) ano, pravidelně
- b) ano, když mám špatné známky
- c) jen když něčemu nerozumím
- d) ne

10. Myslíš si, že úspěšný žák bývá u kolektivu oblíbený?

- a) ano, všichni ho mají rádi
- b) ne, spolužáci mu závidí
- c) nezáleží na úspěchu, ale na jeho povaze

11. Myslíš, že mají učitelé raději úspěšnější žáky než ty ostatní?

- a) ano, určitě je to tak
- b) ne, úspěch není všechno, důležité je chování
- c) ne, nevšiml/a jsem si toho

12. Myslíš si, že dobrý učitel dokáže motivovat neúspěšné žáky k lepšímu výkonu?

- a) ano
- b) ne

Dotazník pro žáky základních škol

Téma: Co si představuji, když se řekne úspěch / neúspěch ve škole

Třída: 4

Pohlaví: Holka

Zakroužkuj 1 z odpovědí, která je pro tebe nejlepší.

1. Co je podle tebe úspěch?

- a) Dobré známky
- b) Dobré sportovní výsledky
- c) Něco jiného (napíš):

2. Proč chceš být úspěšný/á?

- a) Mám ze sebe dobrý pocit
- b) Za dobré výsledky následuje odměna, mám něco slíbeného
- c) Abych udělal radost učitelí

3. Považuješ se za úspěšného?

- a) ano
- b) jak kdy, většinou ano
- c) jak kdy, většinou ne
- d) ne

4. Co si myslíš, že za úspěchem stojí?

- a) talent a nadání
- b) píle a pracovitost
- c) náhoda

5. Zaškrtni známku, která je pro tebe úspěch.

☒	☐	☐	☐	☐
1	2	3	4	5

6. Jak se cítíš, když se ti něco nepovede?

- a) vadí mi to, snažím se být příště lepší
- b) vadí mi to, ale moc to neřeším
- c) nevadí mi to

7. Co si myslíš, že je příčinou neúspěchu?

- a) nedávám ve škole pozor, nebaví mě to
- b) věnuji přípravě do školy málo času
- c) učení mi jde pomalu a těžko
- d) špatný učitel
- e) něco jiného (napíš):

8. Co dělají rodiče, když si ve škole dostal/a špatnou známku?

- a) pokárají mě
- b) dají mi nějaký trest
- c) je jim to jedno, o mé známky se moc nezajímají
- d) viní z toho mého učitele

9. Učí se s tebou doma rodiče?

- a) ano, pravidelně
- b) ano, když mám špatné známky
- c) jen když něčemu nerozumím
- d) ne

10. Myslíš si, že úspěšný žák bývá u kolektivu oblíbený?

- a) ano, všichni ho mají rádi
- b) ne, spolužáci mu závidí
- c) nezáleží na úspěchu, ale na jeho povaze

11. Myslíš, že mají učitelé raději úspěšnější žáky než ty ostatní?

- a) ano, určitě je to tak
- b) ne, úspěch není všechno, důležité je chování
- c) ne, nevším/a jsem si toho

12. Myslíš si, že dobrý učitel dokáže motivovat neúspěšné žáky k lepšímu výkonu?

- a) ano
- b) ne

Dotazník pro žáky základních škol

Téma: Co si představuji, když se řekne úspěch / neúspěch ve škole

Třída: 6

Pohlaví: muž - klacek

Zakroužkuj 1 z odpovědí, která je pro tebe nejlepší.

1. Co je podle tebe úspěch?

- a) Dobré známky
- b) Dobré sportovní výsledky
- c) Něco jiného (napíš): ... závod, skok

2. Proč chceš být úspěšný/á?

- a) Mám ze sebe dobrý pocit
- b) Za dobré výsledky následuje odměna, mám něco slíbeného
- c) Abych udělal radost učitelí

3. Považuješ se za úspěšného?

- a) ano
- b) jak kdy, většinou ano
- c) jak kdy, většinou ne
- d) ne

4. Co si myslíš, že za úspěchem stojí?

- a) talent a nadání
- b) píle a pracovitost
- c) náhoda

5. Zaškrtni známku, která je pro tebe úspěch.

1	☒ 2	3	4	5
---	---------------------------------------	---	---	---

6. Jak se cítíš, když se ti něco nepovede?

- a) vadí mi to, snažím se být příště lepší
- b) vadí mi to, ale moc to neřeším
- c) nevadí mi to

7. Co si myslíš, že je příčinou neúspěchu?

- a) nedávám ve škole pozor, nebaví mě to
- b) věnuji přípravě do školy málo času
- c) učení mi jde pomalu a těžko
- d) špatný učitel
- e) něco jiného (napíš):

8. Co dělají rodiče, když si ve škole dostal/a špatnou známku?

- a) pokárají mě
- b) dají mi nějaký trest
- c) je jim to jedno, o mé známky se moc nezajímají
- d) viní z toho mého učitele

9. Učí se s tebou doma rodiče?

- a) ano, pravidelně
- b) ano, když mám špatné známky
- c) jen když něčemu nerozumím
- d) ne

10. Myslíš si, že úspěšný žák bývá u kolektivu oblíbený?

- a) ano, všichni ho mají rádi
- b) ne, spolužáci mu závidí
- c) nezáleží na úspěchu, ale na jeho povaze

11. Myslíš, že mají učitelé raději úspěšnější žáky než ty ostatní?

- a) ano, určitě je to tak
- b) ne, úspěch není všechno, důležité je chování
- c) ne, nevším/a jsem si toho

12. Myslíš si, že dobrý učitel dokáže motivovat neúspěšné žáky k lepšímu výkonu?

- a) ano
- b) ne

Dotazník pro žáky základních škol

Téma: Co si představuji, když se řekne úspěch / neúspěch ve škole

Třída: 5.

Pohlaví: Žena

Zakroužkuj 1 z odpovědí, která je pro tebe nejlepší.

1. Co je podle tebe úspěch?

- a) Dobré známky
- b) Dobré sportovní výsledky
- c) Něco jiného (napíš):

2. Proč chceš být úspěšný/á?

- a) Mám ze sebe dobrý pocit
- b) Za dobré výsledky následuje odměna, mám něco slíbeného
- c) Abych udělal radost učitelí

3. Považuješ se za úspěšného?

- a) ano
- b) jak kdy, většinou ano
- c) jak kdy, většinou ne
- d) ne

4. Co si myslíš, že za úspěchem stojí?

- a) talent a nadání
- b) píle a pracovitost
- c) náhoda

5. Zaškrtni známku, která je pro tebe úspěch.

☒ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
------------------------------------	-------------------------	-------------------------	-------------------------	-------------------------

6. Jak se cítíš, když se ti něco nepovede?

- a) vadí mi to, snažím se být příště lepší
- b) vadí mi to, ale moc to neřeším
- c) nevadí mi to

7. Co si myslíš, že je příčinou neúspěchu?

- a) nedávám ve škole pozor, nebaví mě to
- b) věnuji přípravě do školy málo času
- c) učení mi jde pomalu a těžko
- d) špatný učitel
- e) něco jiného (napíš):

8. Co dělají rodiče, když si ve škole dostal/a špatnou známku?
- a) pokárají mě
 - b) dají mi nějaký trest
 - c) je jim to jedno, o mé známky se moc nezajímají
 - d) viní z toho mého učitele
9. Učí se s tebou doma rodiče?
- a) ano, pravidelně
 - b) ano, když mám špatné známky
 - c) jen když něčemu nerozumím
 - d) ne
10. Myslíš si, že úspěšný žák bývá u kolektivu oblíbený?
- a) ano, všichni ho mají rádi
 - b) ne, spolužáci mu závidí
 - c) nezáleží na úspěchu, ale na jeho povaze
11. Myslíš, že mají učitelé raději úspěšnější žáky než ty ostatní?
- a) ano, určitě je to tak
 - b) ne, úspěch není všechno, důležité je chování
 - c) ne, nevším/a jsem si toho
12. Myslíš si, že dobrý učitel dokáže motivovat neúspěšné žáky k lepšímu výkonu?
- a) ano
 - b) ne

Dotazník pro žáky základních škol

Téma: Co si představuji, když se řekne úspěch / neúspěch ve škole

Třída: 6

Pohlaví: *kluk*

Zakroužkuj 1 z odpovědí, která je pro tebe nejlepší.

1. Co je podle tebe úspěch?

- a) Dobré známky
- b) Dobré sportovní výsledky
- c) Něco jiného (napiš):

2. Proč chceš být úspěšný/á?

- a) Mám ze sebe dobrý pocit
- b) Za dobré výsledky následuje odměna, mám něco slíbeného
- c) Abych udělal radost učitelí

3. Považuješ se za úspěšného?

- a) ano
- b) jak kdy, většinou ano
- c) jak kdy, většinou ne
- d) ne

4. Co si myslíš, že za úspěchem stojí?

- a) talent a nadání
- b) píle a pracovitost
- c) náhoda

5. Zaškrtni známku, která je pro tebe úspěch.

☒ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5
---------------------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------	----------------------------

6. Jak se cítíš, když se ti něco nepovede?

- a) vadí mi to, snažím se být příště lepší
- b) vadí mi to, ale moc to neřeším
- c) nevadí mi to

7. Co si myslíš, že je příčinou neúspěchu?

- a) nedávám ve škole pozor, nebaví mě to
- b) věnuji přípravě do školy málo času
- c) učení mi jde pomalu a těžko
- d) špatný učitel
- e) něco jiného (napiš):

8. Co dělají rodiče, když si ve škole dostal/a špatnou známku?

- a) pokárají mě
- b) dají mi nějaký trest
- c) je jim to jedno, o mé známky se moc nezajímají
- d) viní z toho mého učitele

9. Učí se s tebou doma rodiče?

- a) ano, pravidelně
- b) ano, když mám špatné známky
- c) jen když něčemu nerozumím
- d) ne

10. Myslíš si, že úspěšný žák bývá u kolektivu oblíbený?

- a) ano, všichni ho mají rádi
- b) ne, spolužáci mu závidí
- c) nezáleží na úspěchu, ale na jeho povaze

11. Myslíš, že mají učitelé raději úspěšnější žáky než ty ostatní?

- a) ano, určitě je to tak
- b) ne, úspěch není všechno, důležité je chování
- c) ne, nevším/a jsem si toho

12. Myslíš si, že dobrý učitel dokáže motivovat neúspěšné žáky k lepšímu výkonu?

- a) ano
- b) ne